

LESKEN TASINKOPRIVILEGI JA
PERINTÖKAAREN 3 LUVUN
MUKAINEN PESÄNJAKO

Kati Perälä

Helsingin yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Perhe- ja jäämistöoikeus

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2013

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Yksityisoikeuden laitos	
Tekijä/Författare – Author Kati Perälä			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Lesken tasinkoprivilegi ja perintökaaren 3 luvun mukainen pesänjako			
Oppiaine /Läroämne – Subject Perhe- ja jäämistöoikeus			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika/Datum – Month and year Huhtikuu 2013	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages VII + 66
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Tutkimuskysymyksenä tutkielmassa on, voiko leski vedota tasinkoprivilegiinsä, jos leski on perinyt puolisonsa perintökaaren 3 luvun perusteella. Kysymys on siis siitä, voidaanko perintökaaren 3 luvun mukaisessa jaossa soveltaa avioliittolain tasinkoprivilegiä koskevaa säännöstä, jonka mukaan leski ei ole velvollinen luovuttamaan tasinkoa ensiksi kuolleen perillisille.</p> <p>Vuonna 1966 voimaan tulleen perintökaaren 3 luvussa puolisolalle annettiin perintöoikeus silloin, kun ensiksi kuolleelta ei ole jäänyt rintaperillistä. Lesken kuoltua toimitettavasta pesänjaosta erillistä ositusta ei pidetty tarpeellisena, koska sekä ositus että pesänjako perustuivat omaisuuden puolittamiseen. Kun avioliittolakia muutettiin vuonna 1976 siten, että leski ei ole velvollinen luovuttamaan tasinkoa ensiksi kuolleen perillisille, aiheutti muutos myös sen, että perintökaaren 3 luvun mukainen jako johtaa erilaiseen lopputulokseen kuin ositus. Tasinkoprivilegiä koskevaa säännöstä valmisteltaessa ei kuitenkaan otettu kantaa siihen, voiko leski vedota tasinkoprivilegiinsä perittyään puolisonsa perintökaaren 3 luvun perusteella. Perintökaaren 3 lukuun tehtiin vuonna 1983 lisäys, jonka mukaan leski voi vaatia pesänjakoa eläessään. Perintökaareen tehty muutos jätti epäselväksi, voiko leski vedota hänen eläessään toimitettavan jaon yhteydessä tasinkoprivilegiinsä.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan sitä, voiko leski toimittaa ensiksi kuolleen jälkeen laskennallisen osituksen, jossa leski vetoaa tasinkoprivilegiinsä. Tähän kysymykseen korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1997:107 vastannut kieltävästi. Tarkastelun kohteena on myös se, perustuuko lesken eläessä toimitettava pesänjako perintökaaren 3 luvun puolittamisperiaatteelle vai voiko leski vedota jaossa tasinkoprivilegiinsä. Tähänkin kysymykseen korkein oikeus on jo antanut oman vastauksensa ratkaisussa KKO 1999:104, jonka mukaan leski ei voi myöskään lesken eläessä toimitettavan jaon yhteydessä vedota tasinkoprivilegiinsä. Tutkielmassa arvioidaan edellä mainittuja korkeimman oikeuden ratkaisuja. Lisäksi tutkielmassa esitetään ratkaisuehdotuksia siihen, miten leski voi korkeimman oikeuden kannasta huolimatta pitää oman omaisuutensa itsellään ja omalla suvullaan. Tutkielma sisältää lisäksi vaihtoehtoja lainsäädännön muuttamiseksi.</p> <p>Jotta tutkielmassa käsiteltävät ongelmat avautuisivat lukijalle, tutkielmassa perehdytään perintökaaren 3 luvun jakosäännösten soveltamedellytyksiin ja perintökaaren 3 luvun jakoperiaatteisiin. Lisäksi tutkielmassa selvitetään osituksen kulku silloin, kun avioliittolain mukainen ositus voidaan riidattomasti toimittaa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Ositus, tasinkoprivilegi, pesänjako, puolittamisperiaate			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto			

SISÄLLYSLUETTELO

LÄHDELUETTELO	iii
LYHENTEET	vii
1. JOHDANTO	1
1.1. Johdatus tutkimusaiheeseen	1
1.1.1 Vuoden 1930 avioliittolaki ja vuoden 1734 lain perintökaari	1
1.1.2 Puolison perintöoikeus ja lesken tasinkoprivilegi	2
1.2 Tutkimustehtävä	5
1.2.1 Ongelmanasettelua	5
1.2.2 Tarkennetut tutkimuskysymykset	6
1.3 Tutkimuksen toteuttaminen	9
1.3.1 Tutkimuksen metodi	9
1.3.2 Tutkimuksen rakenne	11
2. OSITUS JA PK 3 LUVUN MUKAINEN JAKO	13
2.1 Jäämistöositus	13
2.1.1 Osituslaskelma osoittaa tasingonmaksuvelvollisen	13
2.1.2 Lesken oikeus vedota tasinkoprivilegiin	17
2.1.3 Osituksen riitauttaminen	20
2.1.4 Tasinkoprivilegi ja lesken kuolema kesken osituksen	22
2.2 PK 3 luvun soveltamistilanteet	27
2.2.1 Perittäväältä ei ole jäänyt rintaperillisiä	27
2.2.2 Lesken hyväksi on tehty rajoitettu omistusoikeustestamentti	30
2.3 Jako PK 3 luvun mukaan	32
2.3.1 Pesänjako lesken kuoltua	32
2.3.2 KKO 1997:107: Lesken eläessä toimitettu ositus vailla oikeudellista merkitystä	36
2.3.3 Lesken oikeus vaatia pesänjakoa (PK 3:5a)	38
2.3.4 KKO 1999:104: Lesken eläessä toimitettavan jaon yhteydessä ei voida toimittaa ositusta	41
2.3.5 Soveltaminen rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin	43

3. LESKEN OIKEUS PITÄÄ OMA OMAISUUTENSA LESKEN PERITTYÄ PUOLISONSA PK 3 LUVUN PERUSTEELLA.....	47
3.1 Ositus ja tasinkoprivilegi PK 3 luvun mukaisen jaon yhteydessä	47
3.1.1 Osituksen mahdollisuus	47
3.1.2 Tasinkoprivilegin mahdollisuus	50
3.2 Muita keinoja välttää lesken omaisuuden siirtyminen ensiksi kuolleen suvulle	56
3.2.1 Leski luopuu perinnöstä	56
3.2.2 Lesken elinaikaiset lahjoitukset	59
3.2.3 Määräys testamentissa tai jakosuhteesta sopiminen.....	61
3.2.4 Lainsäädännön muutos	62
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	65

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Aviovarallisuusjärjestelmät. Helsinki 1978.

Jälkisäädökset. Helsinki 1975.

Aarnio, Aulis – Helin, Markku: Suomen avioliitto-oikeus. Helsinki 1992.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Avioliitto, perintö ja testamentti. Helsinki 1994.

Perhevarallisuus-oikeus. Helsinki 2010.

Suomen jäämistöoikeus I. Lakimääräinen perintöoikeus. 4., uudistettu laitos. Helsinki 1999.

Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 5., uudistettu laitos. Helsinki 2009.

Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. 4., uudistettu laitos. Helsinki 2008.

Aarnio, Aulis – Saarenpää, Ahti: Mahdollisuudesta puuttua jo toimitettuun tai toimitetuksi ilmoitettuun ositukseen. Teoksessa *Pöyhönen, Juha* (toim.): Puolisoiden omaisuuden ositus ja jako. Helsinki 1984, s. 189 ss.

Agell, Anders: Den nya arvsrätten och metoderna för dess tolkning. SvJT 1990, s. 1 ss.

Aurejärvi, Erkki: Lesken vapauttaminen tasingon luovuttamisesta. Avioliittolain 103 §:n 2 momentin uudistuksesta. Lakimies 1978, s. 619 ss.

Hakulinen, Y.J.: Avio-oikeus ja puolison perintöoikeus. Eräistä epäkohdista perheoikeudellisessa lainsäädännössä perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistusehdotusta silmälläpitäen. Defensor Legis 1935, s. 277–298 ss.

Helin, Markku: Oikeustapauskommentti KKO 1999:104. LM 2000, s.111 ss.

Oikeustapauskommentti KKO 2001:12. LM 2001, s. 527 ss.

Kangas, Urpo: Lesken oikeudellinen asema. Oikeusdogmaattinen tutkimus lesken sosiaaliturvan laajuudesta. Vammala 1982.

Oikeustapauskommentti KKO 1997:107. Advokaatti 6/97, s. 15 ss.

Oikeustapauskommentti KKO 1999:104. Omaisuuden ositus ja perinnönjako lesken eläessä. KKO:n ratkaisut kommentein II 1999, s.162 ss.

Oikeustapauskommentti KKO 2001:12. Tasinkoprivilegi ja lesken kuolema. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein I 2001, s.91 ss.

Omaisuuden yhteisyydestä omaisuuden erillisyyteen. Helsinki 1996.

Lahtinen, Osvi: Uuden perintökaaren kritiikkiä. LM 1965, s. 754 ss.

Lohi, Tapani: Ennakkoperinnöstä. Helsinki 1999.

Ositus, tasinko ja sivullissuoja. Jyväskylä 2004.

Lesken eläessä toimitettava jako (PK 3:5 a) ja eloonjääneen puolison tasinkoprivilegi – KKO:n ratkaisun 1999:104 arviointia. LM 2000, s. 537 ss.

Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu. Lesken antamien lahjojen oikeusvaikutukset PK 3 luvun 3 §:n mukaan. Helsinki 2006.

Mikkola, Tuulikki: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. 2., uudistettu laitos. Juva 2010.

Nykänen Saija: Toimitetun osituksen riitauttaminen. Pro gradu –tutkielma. Helsinki 2006. (on-line)Osoite:<http://www.edilex.fi.libproxy.helsinki.fi/lakikirjasto/4565.pdf>.

Viittauspäivä 3.3.2013.

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. 9., uudistettu laitos. Helsinki 2008.

Saarenpää, Ahti: Avioliittolain muutokset. Rovaniemi 1992.

Havainnot puolison perintöoikeudesta toisen puolison kuoltua rintaperillisettä. Teoksessa *Pöyhönen, Juha* (toim.): Puolisoiden omaisuuden ositus ja jako. Helsinki 1984, s. 189 ss.

Oikeustapauskommentti KKO 2005:124. Testamentin ja lakiosan suhde. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein II 2005, s 338 ss.

Perintö ja jäämistö. Jakosäännösten ja jakoon vaikuttavien säännösten tulkintoja. 1994.

Tasajaon periaate. Vammala 1980.

Savolainen, Matti: Osituksen erilliskysymyksiä – Tasingon antamista koskevat avioliittolain uudet säännökset. Teoksessa Avioliitto-oikeutta. Helsinki 1979.

Puolison perintöoikeudesta. Hämeenlinna 1969.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Vammala 3003.

Lainvalmisteluaineisto

Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölaiksi sekä siihen liittyvä lainvalmistelukunnan mietintö. Lainvalmistelukunnan mietintö 1938:5.

Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölainsäädännön uudistamisesta. Lainvalmistelukunnan julkaisuja 1959:4.

Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölainsäädännön uudistamisesta 1981. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1981.

Hallituksen esitys eduskunnalle perintölainsäädännön uudistamisesta. HE 6/1964 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle Lapsen asemaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta. HE 90/1974 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintökaaren muuttamisesta. HE 225/1982 vp.

Korkeimman oikeuden vuonna 1941 oikeusministeriölle antama lausunto.

Perintöoikeuskomitean mietintö 1975:84.

Oikeustapaukset

KKO 1971 II 32

KKO 1985 II 113

KKO 1997:107

KKO 1999:104

KKO 2001:12

KKO 2001:56

KKO 2003:29

KKO 2005:124

LYHENTEET

AL	avioliittolaki (234/1929)
AOL	laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista 15.4.1889
HE	hallituksen esitys
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
KKO	Korkein oikeus
Kom	komiteamietintö
LM	Lakimies
Lvk	lainvalmistelukunta
NJA	Nytt juridiskt arkiv (Ruotsi)
OK	oikeudenkäymiskaari
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)
PK	perintökaari (40/1965)
SvJT	Svensk Juristtidning

1. JOHDANTO

1.1. Johdatus tutkimusaiheeseen

1.1.1 Vuoden 1930 avioliittolaki ja vuoden 1734 lain perintökaari

Vuoden 1930 alussa voimaan tullessa avioliittolaissa (234/1929) omaksuttiin omaisuuksien erillisyyperiaate, jonka mukaan molemmat puoliset omistavat avioliiton aikana omaisuutensa itse. Puolisoilla voi kuitenkin olla myös yhteisesti omistettua omaisuutta. Avio-oikeuden¹ avulla lievennettiin puolisoitten eriarvoisuutta avioliiton purkautuessa. Puolisolla on avio-oikeuden ansiosta oikeus saada avioliiton purkautuessa toimitettavassa osituksessa puolet avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöstä. Jos puolison avio-osa omaisuuden säästöstä on suurempi kuin hänen avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö, saa hän varakkaammalta puolisoilta tasoitusta tasinkona. Jos puolisoilla on avio-oikeudesta vapaata omaisuutta, ei tällaista omaisuutta lähtökohtaisesti oteta mukaan osituksessa puolittettavaan omaisuuteen.²

Vaikka avioliittolain esitöissä oli avio-oikeuden tarkoituksena pidetty hyvityksen antamista vaimolle tämän uurstuksesta perheen hyväksi, ei alkuperäisessä laissa kuitenkaan rajattu avio-oikeuden vaatimista ainoastaan puolisoitten oikeudeksi. Avio-oikeuden vaikutus laajeni näin yli sen, mitä lain esitöissä oli tarkoitettu.³ Vuoden 1930 avioliittolain 35.1 §:n mukaan:

Kumpaisellakin puolisoilla on avio-oikeus toisen omaisuuteen. Sen nojalla saavat omaisuuden osituksessa eloonjäänyt puoliso ja kuolleen puolison perilliset taikka kumpikin puoliso puolet puolisoitten omaisuuden säästöstä, sen mukaan kuin IV osassa tarkemmin säädetään.

---

¹ Entinen käsite ”naimaosa” haluttiin korvata avio-oikeuskäsitteellä, koska naimaosa, joka tarkoitti vanhassa järjestelmässä osuutta yhteiseen pesään, ei sopinut ajatukseen puolisoitten omaisuuksien erillisyydestä. Tästä Kangas 1996, s. 70–71.

² Aarnio – Helin 1992, s. 117–119.

³ Hakulinen 1935, s. 279.

Avio-oikeuden antaminen myös perillistaholle johtui todennäköisesti siitä, että lakia valmisteltaessa ajateltiin puolison perintöoikeuden tasoittavan avio-oikeuden vaikutuksia. Puolison perintöoikeuteen ei kuitenkaan ollut puututtu lopullisen lain säätämisen yhteydessä, eikä lakiin otettu säännöksiä puolison perintöoikeudesta. Avio-oikeuden myöntäminen puolisojen lisäksi perillisille johti laajempaan omaisuuden siirtymiseen suvulta toisille kuin aikaisemman voimassa olleen lain (laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista 15.4.1889) mukainen naimaosa, koska naimaosa ei ollut käsittänyt sellaista omaisuutta, jonka puoliso oli ennen avioliittoa tai sen aikana perinyt tai ennen avioliittoa ansainnut. Avio-oikeus sen sijaan käsittää kaiken omaisuuden, jonka puoliset omistivat, jos avio-oikeutta ei ole suljettu pois avioehdolla.⁴

Puolisolla ei ollut perintöoikeutta ennen vuonna 1966 voimaan tullutta perintökaarta. Lesken toimeentulon turvana olivat aviovarallisuusosoikeudelliset säännökset huomenlahjasta, naimaosasta ja etuosasta. Leski saikin 1800-luvulle asti riittävän suojan aviovarallisuussäännöksistä, koska yhteiskunta oli sukukeskeinen. Vuoden 1734 lain perintökaari perustui sukuperimykseen ja suku oli vastuussa kaikista suvun jäsenistä. 1800-luvulla suku ja perheet alkoivat kuitenkin irtaantua toisistaan ja lesken taloudellinen asema ei ollut enää turvattu.⁵

Avio-oikeuden antaminen perillisille johti tilanteeseen, jossa varakkaampi puoliso saattoi joutua luovuttamaan tasinkoa sellaisille ensiksi kuolleen perillisille, joita hän ei tuntenut. Se, ettei leskellä ollut perintöoikeutta puolisonsa omaisuuteen, saattoi johtaa siihen, että leski joutui lähtemään varakkaastakin kodista tyhjin käsin, jos avio-oikeutta ei ollut, eikä testamenttiakaan ollut tehty. Tilanne oli kestävä, ja se aloitti lopulta vuosikymmeniä kestäneen lesken perintöoikeuden ja tasinkoprivilegin valmisteluprosessin.

1.1.2 Puolison perintöoikeus ja lesken tasinkoprivilegi

Puolison perintöoikeutta valmisteltiin jo vuosina 1908–1924. Puolison perintöoikeutta perusteltiin lesken sosiaaliturvan tarpeella, perinnönjättäjän tahdolla jättää omaisuutta

---

⁴ Hakulinen 1935, s. 279–280.

⁵ Kangas 1982, s. 27–28.

läheisimmilleen ja eloonjääneelle puolisolle mahdollisesti aiheutuvalla kohtuuttomuudella. Korkein oikeus oli kuitenkin sitä mieltä, että lesken oikeudellinen asema tuli järjestää perintölainsäädännön yhteydessä.⁶ Kuten Kangas toteaa: ”Kannanotto oli lesken jäämistöoikeudellisen suojan kannalta kohtalokas, sillä sen vuoksi lesket jäivät vuosikymmenien ajaksi vaille perintöoikeudellista turvaa.”⁷”

Lopulta, vuoden 1966 perintökaaressa (40/1965) leski sai perintöoikeuden kuolleen puolison jälkeen, jos tältä ei ollut jäänyt rintaperillisiä. Puolison perintöoikeus tarkoitti sitä, että perintö meni kokonaisuudessaan leskelle ja pesä jaettiin vasta lesken kuoltua. Lesken ei tarvinnut luovuttaa tasinkoa, jos puolisolta ei jäänyt rintaperillisiä ja jos puoliso ei ollut syrjäyttänyt lesken perintöoikeutta tekemällään testamentilla.⁸

Vuoden 1966 perintökaari pohjautui valmisteluaineistolle, joka oli peräisin kolmenkymmenen vuoden takaa. Perintökaari muotoutui lainvalmistekukunnan vuoden 1935 ehdotuksen, vuoden 1938 esitysehdotuksen sekä korkeimman oikeuden vuonna 1941 antaman lausunnon mukaiseksi.⁹ Lesken perintöoikeus oli sivistysmaissa laajalti tunnettu ja toteutettu. Lesken perintöoikeuden oikeutuksena oli elämänyhteys, joka puolisoille muodostui avioliiton aikana. Puolisoiden välistä yhteyttä pidettiin tiiviimpänä kuin sukulaisten välistä yhteyttä. Myös lesken taloudellinen asema haluttiin turvata.¹⁰

Vuoden 1959 ehdotukseen perintölainsäädännön uudistamisesta haettiin tukea Ruotsin perintökaaresta, joka oli osoittanut toimivuutensa kuluneiden kolmenkymmenen vuoden aikana Ruotsissa voimassa olevana lakina. Ruotsi oli Suomen kanssa kiinteässä yhteydessä ja pohjoismaisen lakiyhteistyön tavoitteena oli mahdollisimman pitkälle menevä oikeuden yhtenäisyys pohjoismaiden välillä. Ruotsin ja Suomen välillä oli solmittu vuonna 1934 perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva sopimus. Tehdyn sopimuksen ja ihmisten maiden välisen liikkuvuuden vuoksi oli käytännöllistä, että perintöoikeuden sisältö oli Suomessa ja Ruotsissa samanlainen.¹¹

---

⁶ Kangas 1982, s. 30–35.

⁷ Kangas 1982, s. 35.

⁸ Kangas 1982, s. 49.

⁹ Lahtinen LM 1965, s. 755.

¹⁰ KKO:n lausunto 1941, s. 4.

¹¹ Lvk:1959:4, s. 3–4.

Myös lesken tasinkoprivilegi¹² perustui lainvalmistelulle, jota oli tehty 1930-luvulta alkaen¹³. Aviovarallisuussäännösten antamaa suojaa rajoitettiin 1.10.1976 voimaan tulleella lailla (705/1975) siten, ettei eloonjäänyt puoliso ole velvollinen antamaan tasinkoa ensiksi kuolleen puolison perillisille, jos osituslaskelma osoittaa lesken avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästön olevan suurempi (lesken tasinkoprivilegi). Perilliseen rinnastetaan myös yhteiset rintaperilliset ja testamentin saajat. Leskellä säilyi kuitenkin mahdollisuus luovuttaa halutessaan omaisuuttaan tasinkona perillistaholle, eikä tasingon luovutusta katsota lahjaksi.¹⁴

Perustelujen mukaan tasinkoprivilegi toteutettiin ns. lapsipaketin yhteydessä siksi, että lesken asemaa tuli suojata tilanteissa, joissa toiselle puolisolle oli syntynyt avioliiton ulkopuolinen lapsi. Avioliiton ulkopuolella syntyneille lapsille annettiin perintöoikeudellisesti sama asema kuin aviolapsilla oli ja lisäksi isyys voitiin jatkossa vahvistaa tuomioistuimen päätöksellä. Lesken tasinkoprivilegillä haluttiin ehkäistä tilanteet, joissa leski joutuisi luovuttamaan tasinkoa kuolleen puolison perillisille, joita leski ei edes tuntenut.¹⁵ Puolison perintöoikeus ei nimittäin suojannut leskeä suhteessa kuolleen puolison rintaperillisiin, joiden aseman saivat nyt siis myös avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset.

Tasinkoprivilegi merkitsi muutosta puolittamisperiaatteeseen, joka oli omaksuttu keskeiseksi periaatteeksi aviovarallisuusjärjestelmään. Tasinkoprivilegin säätämistä voidaankin pitää yhtenä merkittävimmistä avioliittolain muutoksista.¹⁶ Ruotsissa tasinkoprivilegiä vastaava säännös toteutettiin vasta vuonna 1987. Kun Suomessa tasinkoprivilegillä haluttiin suojata leskeä ensisijaisesti suhteessa *ensiksi kuolleen rintaperillisiin*, Ruotsissa sitä vastoin tasinkoprivilegistä otettiin säännös lakiin, koska lesken suojaa haluttiin parantaa suhteessa *yhteisiin rintaperillisiin*.¹⁷

Kun leski sai perintöoikeuden vuoden 1966 perintökaarella, ei lakiin otettu säännöksiä lesken elinaikana toimitettavasta jaosta. Jako voitiin toimittaa vasta lesken kuoltua¹⁸.

---

¹² Tasinkoprivilegistä käytetään myös ilmaisua tasikoetu oikeus.

¹³ Aurejärvi 1978, s. 623.

¹⁴ Aarnio – Helin 1992, s. 196 ja s. 199.

¹⁵ Savolainen 1979, s. 66.

¹⁶ Saarenpää 1992, s. 1–3.

¹⁷ Saarenpää 1994, s. 27 ja s. 31.

¹⁸ Jakokielteisestä kannasta esim. Kangas 1982, s. 158–159.

Vuonna 1983 perintökaareen (209/1983) otettiin säännökset lesken oikeudesta vaatia pesänjakoa eläessään hänen perittyä puolisonsa PK 3 luvun perusteella.

1.2 Tutkimustehtävä

1.2.1 Ongelmanasettelua

Kun leskellä ei vielä ollut perintöoikeutta kuolleen puolison jälkeen, ei aviovarallisuus- ja perintöoikeusjärjestelmien välille syntynyt kitkaa. Järjestelmien välillä vallitseva yhteys oli ollut kuitenkin nähtävissä jo lainvalmistelussa, jossa avioliittolain puolisoiden omaisuuksien erillisyyjärjestelmä oli rakennettu sen uskomuksen varaan, että samalla lakiin saadaan säännökset puolison perintöoikeudesta.¹⁹ Näin ei ollut käynyt, mutta puolison perintöoikeudella yritettiin myös jälkikäteen paikata aviovarallisuusjärjestelmän sisäisiä ongelmia²⁰.

Kun lesken perintöoikeutta koskevat säännökset otettiin perintökaareen vuonna 1966 lesken pesän jako ja avioliittolaki rakentuivat molemmat ajatukselle omaisuuden puolittamisesta. Vuoden 1966 perintökaaren vakiintuneen tulkinnan mukaan pesänjakoa ei voitu toimittaa lesken eläessä. Ositusta ei nähty tarpeelliseksi, koska lesken kuoltua toimitettu pesänjako johti samaan tulokseen kuin ositus. Sama lopputulos johtui siitä, että pesänjaon suhdeluvut määräytyivät avioliittolain puolittamiseen perustuvan järjestelmän mukaisiksi.²¹

Aviovarallisuusjärjestelmään vuonna 1976 lisätty lesken tasinkoprivilegisäännös aiheutti kuitenkin merkittävän muutoksen puolittamiselle perustuvaan systeemiin. Lähtökohtana ensiksi kuolleen puolison jälkeen toimitettavassa osituksessa ei enää ollut omaisuuden puolittaminen, kuten pesänjaossa edelleen oli, vaan leskelle annettiin mahdollisuus olla luovuttamatta tasinkoa perillisille.²² Aikaisemmin avio-oikeuden

---

¹⁹ Kangas 1982, s. 27 ja s. 40.

²⁰ Tätä vastaan kritiikkiä esitti Hakulinen. Hakulinen 1935, s. 297.

²¹ Aarnio – Kangas 2009, s. 1035 ja s. 1037 ja s. 1965 perintökaaren tulkinnasta Kangas 1982, s. 158.

²² Aarnio – Kangas 2009, s. 1035.

vaikutus pesänjaon jakosuhteeseen oli ollut pääsääntöisesti nähtävissä jo kuolinhetkellä. Lesken tasinkoprivilegi aiheutti kuitenkin sen, että avio-oikeusjärjestelmän vaikutus jäämistön suuruuteen, on nähtävissä vasta osituksessa, jossa tasinkoprivilegi toteutetaan.²³

Tasinkoprivilegin lainvalmistelutöissä ei otettu kantaa siihen tärkeään seikkaan, voiko leski vedota tasinkoprivilegiin perittyään puolisonsa PK 3 luvun mukaisesti²⁴. Kun leski sai vuonna 1983 oikeuden vaatia pesänjakoa eläessään (PK 3:5a), ei tuolloinkaan puututtu siihen, voidaanko jaon yhteydessä toimittaa ositus ja voiko leski vedota tasinkoprivilegiinsä.²⁵ PK 3:5a:n mukaan lesken eläessä toimitettavaan jakoon sovelletaan PK 3 lukua koskevia sääntöjä. Lisäksi perintökaaressa todetaan, että muutoin on jakotoimituksesta soveltuvin osin voimassa, mitä osituksesta on säädetty (PK 3:5.2).

Korkein oikeus linjasi ratkaisussaan 1997:107 äänin 3–2, ettei omaisuuden ositusta voida toimittaa ensiksi kuolleen puolison jälkeen, jos leski on perinyt puolisonsa PK 3 luvun nojalla. Näin lesken eläessä toimitettu ositus ja lesken siinä tekemä tasinkoprivilegi-ilmoitus olivat vailla oikeudellista merkitystä. Ratkaisussaan 1999:104 korkein oikeus jatkoi osituskielteistä kantaa äänin 6–5 antamassaan ratkaisussa, jossa katsottiin, ettei PK 3:5a:ssa tarkoitetun jaon yhteydessä voitu toimittaa laillista ositusta, eikä leski voi jaossa vedota myöskään tasinkoprivilegiinsä.

1.2.2 Tarkennetut tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa on tarkoitus selvittää PK 3 luvun mukaisen puolison perintöoikeuden ja aviovarallisuusjärjestelmän välillä vallitsevaa yhteyttä. Tarkemmin kysymys on siitä, *voiko leski perittyään puolisonsa PK 3 luvun mukaisesti vedota tasinkoprivilegiinsä.*

Kuten todettu, vuoden 1976 avioliittolaisissa leskelle annettu tasinkoprivilegi, on muuttanut avioliittolakia siten, että osituksen lopputulos poikkeaa PK 3 luvun mukaisen pesänjaon lopputuloksesta. Tästä johtuu, että lesken eläessä toimitettava ositus ja lesken

---

²³ Saarenpää 1994, s. 59.

²⁴ Saarenpää 1994, s. 59 ja HE 90/1974, s. 60–61.

²⁵ HE 225/1982.

siinä tekemä tasinkoprivilegi-ilmoitus, johtaisi lesken perillisten kannalta myönteiseen jakotulokseen, jos ositukselle annettaisiin merkitystä lesken kuoltua toimitettavassa jaossa. Laskennallisen osituksen toimitaminen saattaa olla lesken keino muuttaa pesänjaon jakosuhteita lesken tasinkoprivilegiä vastaavaksi. Korkein oikeus on kuitenkin ratkaisussaan KKO 1997:107 päätenyt lopputulokseen, jonka mukaan lesken eläessä toimitettu ositus ja lesken siinä tekemä tasinkoprivilegi-ilmoitus ovat vailla oikeudellista merkitystä lesken pesää jaettaessa. Tutkimuksessa on tarkoitus arvioida korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1997:107 oikeellisuutta siis sitä, *onko ensiksi kuolleen jälkeen toimitettava ositus ja lesken osituksessa tekemä tasinkoprivilegi-ilmoitus mahdollinen vai ei. Voidaanko lesken eläessä toimitettu ositus ottaa jaon perusteeksi?*

Kun pohditaan sitä, voiko leski PK 3:5a:n mukaisessa jaossa vedota tasinkoprivilegiinsä, voidaan kysymystä lähestyä, kuten korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1999:104 tehnyt, ratkaisemalle ensin kysymys siitä, *onko ositus mahdollinen PK 3:5a:n mukaisen jaon yhteydessä*. Tarkasteltaessa tasinkoprivilegin mahdollisuutta PK 3:5a:n mukaisessa jaossa, voidaan kysymystä lähestyä myös suoraan siten, *sovelletaanko PK 3:5a:n mukaisessa jaossa puolittamisperiaatetta (PK 3:1.2) vai vaikuttaako jakoon lesken tasinkoprivilegi*²⁶.

Tutkimuskysymyksen kannalta on tärkeää tiedostaa *tasinkoprivilegin soveltamisen rajat silloin, kun avioliittolain mukainen ositus voidaan kiistattomasti toimittaa*. Esittelenkin tutkimuksessa korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2001:12, jonka mukaan osituksen tulee olla lainvoimainen, jotta lesken perilliset voivat lukea tasinkoprivilegin tuottaman edun hyväkseen. Lesken on hyvä tiedostaa riskit, joita osituksen pitkittymiseen liittyy tilanteessa, jossa leski luopuu perinnöstä voidakseen toimittaa omaisuuden osituksen.

Sekä ratkaisuissa KKO 1997:107 ja KKO 1999:104 että KKO 2001:12 on pohjimmiltaan kyse siitä, *ketä/keitä halutaan suojata*. Tästä johtuen on valaisevaa tarkastella ratkaisuja rinnakkain. Esimerkiksi Lohen ajatus siitä, että lesken tulisi voida PK 3:5a:n mukaisessa jaossa vedota tasinkoprivilegiinsä, koska tasinkoprivilegi ”on kerta kaikkiaan muuttanut järjestelmäämme eloonjäänyttä puolisoa ja hänen perillisiään

---

²⁶ Helin LM 2000, s. 116–118. Samoin kysymystä on lähestynyt Lohi LM 2000, s. 538–539. lähestymistapa, perustuu siihen, että PK 3 luvun mukainen jako (myös lesken eläessä toimitettu jako) on itsessään erityispiirteinen ositus, eikä siitä erillistä ositusta ole mahdollista toimittaa.

suojaavaksi²⁷, menettää merkitystään ratkaisun KKO 2001:12 tulkinnan valossa. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2001:12 on nimittäin lesken perillisten kannalta ankara.

PK 3 lukua sovelletaan PK 12:1:n tulkintaolettaman mukaan myös rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin, jos testamentti täyttää tietyt edellytykset. Rajoitettu omistusoikeustestamentti voidaan tehdä, vaikka puolisoilta on jäänyt rintaperillisiä. Rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin liittyy myös kysymys siitä, toimitetaanko jako lesken jälkeen PK 3 lukua soveltaen vai lesken eläessä toimitetun osituksen perusteella. *Voiko leski siis vedota tasinkoprivilegiinsä perittyään puolisonsa rajoitetulla omistusoikeustestamentilla.* Tähän kysymykseen en tutkimuksessa ole paneutunut syvällisesti. Tarkoituksena on osoittaa, että tutkimuksessa käsitelty ongelma ei rajoitu ainoastaan tapauksiin, joissa leski on perinyt rintaperillisettä kuolleen puolison.

Oli tutkimukseni lopputulos osituksen mahdollisuudesta ja lesken oikeudesta vedota tasinkoprivilegiinsä lesken perittyä puolisonsa PK 3 luvun perusteella mikä tahansa, ohjaavat korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 1997:107 ja KKO 1999:104 oikeuskäytäntöä²⁸. Tästä johtuen esitän tutkimuksessa myös ratkaisuja siihen, *mitä keinoja leskellä on pitää oma omaisuutensa itsellään ja omalla suvullaan korkeimman oikeuden kannasta huolimatta.* Toisaalta esitän myös, *mitä muutoksia lainsäädäntöön olisi tehtävä tilanteen selventämiseksi.*

Totean vielä, että parisuhteen rekisteröimisellä (laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2011) on samat oikeusvaikutukset aviovarallisuus- ja jäämistöoikeudessa kuin avioliiton solmimisella. Tästä johtuen en jatkossa erikseen puhu rekisteröidystä parisuhteesta, vaan kakki tekemäni tulkinnat koskevat myös rekisteröityä parisuhdetta.²⁹

---

²⁷ Lohi LM 2000, s. 545.

²⁸ Ohjausvaikutuksesta Aarnio – Kangas 1999, s. 756.

²⁹ Aarnio – Kangas 2009, s. 127–128.

1.3 Tutkimuksen toteuttaminen

1.3.1 Tutkimuksen metodi

Ennen vuoden 1966 perintökaarta oli vallalla normipula, joka johtui siitä, ettei laissa ollut kirjoitettuja sääntöjä, joita käytännön tilanteissa olisi tarvittu. Korkeimman oikeuden ratkaisut auttoivat normipulassa eteenpäin. Vuoden 1966 perintökaaren säätämisen jälkeen laki täytti normatiiviset aukot monin paikoin, mutta tilalle tulivat tulkinnalliset aukot, joita tuomioistuinratkaisut yrittävät täyttää muun oikeuslähdeaineiston ollessa puutteellista.³⁰ Oikeuskirjallisuudessa nimenomaan tutkimuskohteena olevaa PK 3 lukua on nimitetty *perintökaaren komplisoidummaksi normistoksi*, koska PK 3 luvun suhde avioliittolakiin ja muuhun perintökaaren järjestelmään on erityisen hankalasti hahmotettavissa³¹.

Kysymys siitä, voidaanko PK 3 luvun mukaisen jaon yhteydessä toimittaa pätevä ositus ja voiko leski vedota tasinkoprivilegiinsä, olisi vaatinut ratkaisun kirjoitetussa laissa. PK 3:5.2:n ohje siitä, että jakotoimitukseen sovelletaan muutoin soveltuvien osien mitä osituksesta on säädetty, asettaa lain soveltajan tunnistamisen aukon eteen. Tutkimuskysymykseen johtaneina syinä ovat siis sekä normatiivinen että tunnistamisen aukko³². Pyrin tutkielmassani löytämään vastauksia lainopin metodein, joita ovat oikeuden tulkinta, systematisointi ja punninta. Tulkintaperusteina käytän lainsäädännön kielellistä ilmaisua, lainsäädännön historiallista tarkoitusta ja oikeuskäytännössä vakiintunutta tulkintaa.³³

Kielellisen ilmaisun tulkinta on työssäni tärkeää, koska PK 3 luku sisältää epämääräisiä määräyksiä, kuten jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia säännöksiä (PK 3:5a)³⁴ ja muutoin on jakotoimituksesta soveltuvien osien voimassa, mitä osituksesta on säädetty (PK 3:5.2). Tehtävänäni on tulkita, mitä nämä määräykset pitävät sisällään.

---

³⁰ Saarenpää 1980, s. 4–5.

³¹ Saarenpää 1994, s. 53. Kirjoittaja viittaa Aarnio – Savolainen Erään selitysteoksen herättämiä perintökaaren tulkintaongelmia JFT 1968 ja Savolainen Makes arvsrätt och avvitrning enligt äktenskapslagen JFT 1991, s. 387.

³² Saarenpää 1980, s. 4–5.

³³ Siltala 2003, s. 333–334.

Tulkinnassa apuna toimii myös lainvalmisteluaineisto, jossa säännösten historiallinen tarkoitus avautuu yksityiskohtaisemmin. Esimerkkinä esitöiden antamasta tulkintatuesta voidaan mainita AL 103.2 §:n esityöt, joissa todetaan seuraavasti: ”Säännöksen soveltaminen ei siten tule kysymykseen silloin, kun ositusta ei puolison perintöoikeuden tai ensiksi kuolleen puolison eloonjääneelle puolisolle tekemän testamentin johdosta tule toimitettavaksi ja jolloin perintökaaren 3 luvussa sekä 12 luvun 1 §:ssä tarkoitettu jako toimitetaan vasta kumpaisenkin puolison kuoltua.”³⁴

Tässä tutkimuksessa erityisen haasteen lainvalmisteluaineiston käyttökelpoisuudelle aiheuttaa kuitenkin se, että kyseessä ei ole ainoastaan perintökaaren sisäinen tulkintaongelma, vaan kysymys on siitä, missä suhteessa avioliittolain ositusta koskevat säännökset ovat PK 3 lukuun. On siis perehdyttävä sekä avioliittolain että perintökaaren lainvalmisteluaineistoon. Ei riitä, että tukea saadaan perintökaaren historiallisesta tarkoituksesta, jos avioliittolain tarkoitus on ollut toinen. Lainvalmisteluaineistoon tukeuduttaessa on lisäksi huomioitava lain esitöiden ja nykyhetken välissä tapahtuneet muutokset sekä avioliittolaissa että perintökaareissa.

Koska korkein oikeus on jo ilmaissut kantansa, jonka mukaan ositusta ei voida toimittaa PK 3 luvun mukaisessa jaossa, eikä leski voi tästä johtuen vedota tasinkoprivilegiinsä, on korkeimman oikeuden ratkaisuille annettava sellainen painoarvo, joka heikosti velvoittavilla oikeuslähteillä oikeudessamme on. Ratkaisu ohjaa lainkäyttöä, mutta täytyy muistaa se, mitä Saarenpää toteaa tuomioistuimen ratkaisusta: ”Se on vain sovellutus, joka sijoittuu systemaattiseen ympäristöön.”³⁵

Ratkaisuihin vaikuttavien säännösten syvällinen ymmärtäminen auttaa hahmottamaan ratkaisujen systemaattisen ympäristön, minkä jälkeen on mahdollista esittää kritiikkiä. Toisaalta systemaattisen ympäristön tunteminen auttaa ymmärtämään korkeimman oikeuden ratkaisuja siten, ettei niistä tule tehtyä päätelmiä, joita korkein oikeus ei ole ratkaisuja antaessaan tarkoittanut. Tärkeäksi muodostuukin Siltalan huomio siitä, että on tärkeää erottaa toisistaan se, mikä osa prejudikaatista on velvoittavaa ja se, mikä osa on prejudikaattinormin ulkopuolelle jäävää ei-velvoittavaa prejudikaatin perusteluosaa³⁶.

---

³⁴ HE 1974/90, s. 62.

³⁵ Saarenpää 1980, s. 20.

³⁶ Siltala 2003, s. 344.

Kun tulkitaan oikeussäntöä, on tehtävä päätös, jonka mukaan sääntö joko soveltuu tai ei sovellu kyseenä olevaan tapaukseen. Oikeussäntöjä tulkittaessa ei voida tehdä samanlaista yhteiskunnallisten arvojen ja tavoitteiden punnintaa, joka on mahdollista oikeusperiaatteita sovellettaessa.³⁷ Oikeussäntöjen tulkintaa ohjaava joko/tai-tyyppinen ratkaisumalli on haastava, koska on valittava, suojataanko leskeä ja lesken perillisiä vai ensiksi kuolleen toissijaisia perillisiä. Näin siitä huolimatta, että molemmilla tahoilla olisi jaossa suojattavan arvoinen intressi.

1.3.2 Tutkimuksen rakenne

Johdantokappaleessa olen esittänyt historiallisen katsauksen tutkimuskysymyksen kannalta oleellisiin lainsäädännön kehityslinjoihin. Historiallinen katsaus on välttämätön, koska tutkimuskysymys on seurausta pitkälti siitä, että lainsäädäntöä muutettaessa ei ole osattu huomioida, miten uusi säännös näyttäytyy vanhaa jo olemassa olevaa säännöstä vasten.

Pääluvussa kaksi kuvaan jäämistöositusta ja sitä, miten tasingonmaksuvelvollinen taho selviää osituksessa. Esittelen myös keinoja, joilla ositus voidaan riitauttaa. Tämän jälkeen selostan korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2001:12, josta selviää, missä vaiheessa osituksen tulee lesken kuollessa olla, jotta lesken perilliset voivat lukea tasinkoprivilegin tuottaman edun hyväkseen. Pesänjakoa koskevista alaluvuista perehdytään PK 3 luvun soveltamisedellytyksiin ja PK 3 luvun mukaiseen pesänjakoon sekä lesken eläessä että kuoltua toimitettuna. Luku käsittelee eräänlaisena erityiskysymyksenä rajoitettuja omistusoikeustestamenteja. PK 3 luvun mukaista jakoa kuvattessani esittelen myös tarkemmin korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 1997:107 ja KKO 1999:104.

Pääluvussa kolme pohdin paitsi osituksen ja lesken tasinkoprivilegin mahdollisuutta PK 3 luvun perimystilanteissa myös sitä, mitä muita keinoja leskellä on pitää oma omaisuutensa itsellään ja omalla suvullaan, jos katsotaan, ettei leski voi PK 3 luvun perusteella puolisonsa perittyään vedota tasinkoprivilegiinsä. Lopuksi esitän vielä lainsäädännön muutosehdotuksia.

---

³⁷ Siltala 2003, s. 378.

Johtopäätöksissä on kokoavia ajatuksia tutkimukseni sisällöstä. Luvun tarkoituksena on muistuttaa lukijaa siitä, ettei korkeimman oikeuden ratkaisuihin ja tutkielmassa esitettyihin tulkintoihin tule suhtautua varauksetta. Erityinen varovaisuus on paikallaan silloin, kun perintöoikeudellinen ongelmatilanne poikkeaa tässä tutkielmassa käsitellyistä tilanteista.

2. OSITUS JA PK 3 LUVUN MUKAINEN JAKO

2.1 Jäämistöositus

2.1.1 Osituslaskelma osoittaa tasingonmaksuvelvollisen

Jos leski tai kuolleen puolison perillinen vaatii, on puolison kuoltua puolisoitten välillä vallinnut aviovarallisuussuhde purettava toimittamalla (jäämistö)ositus tai omaisuuden erottelu (AL 85 §). Omaisuuden erottelu toimitetaan osituksen sijasta silloin, kun puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. Jos avio-oikeutta ei ole poistettu tai rajoitettu avioehdolla, on kumpaisellakin puolisoilla oikeus saada osituksessa puolet puolisoitten omaisuuden säästöstä (AL 35§).

Avioliittolain mukaan ositus on toimitettava samassa järjestyksessä kuin perinnönjako ottaen kuitenkin huomioon myös avioliittolain osituksen toimittamista koskevat säännöt (AL 98 §). Jokaisella kuolinpesän osakkaalla on oikeus käynnistää ositus. Kuolinpesän osakkaita ovat perilliset ja yleisjälkimmäisyyden saajat sekä eloonjäänyt puoliso omaisuuden osituksen toimittamiseen saakka. Puoliso ei ole pesän osakas, jos hänellä ei ole avio-oikeutta toisen puolison omaisuuteen, ellei hän ole perillinen tai yleisjälkimmäisyyden saaja (PK 18:1). Jos pesän osakas kuolee ennen osituksen lainvoimaistumista, kuolleen osakkaan oikeudenomistajat käyttävät jatkossa puhevaltaa. Kuolleen osakkaan oikeudenomistajina ovat uuden kuolinpesän osakkaat, jotka käyttävät puhevaltaa yhdessä (PK 18:2.1).³⁸

Ositusta voidaan vaatia, vaikka kukaan ei vaatisi perinnönjakoa. Tällöin osituksessa täsmennetään se omaisuus, jota hallitaan jakamattomana.³⁹ Ositusvaade ei vanhene, mutta ajan kuluminen voi olla merkki siitä, että henkilö on luopunut oikeudestaan vaatia

---

³⁸ Aarnio – Kangas 2010, s. 165.

³⁹ Aarnio – Kangas 2009, s. 975.

ositusta. Ajan kuluminen voi olla aiheutuste luopumisen puolesta, mutta mitään määräaikaakaan ei ositusvaateen tekemiselle voida kuitenkaan asettaa.⁴⁰

Osituksen toimittamiseen sovelletaan perintökaaren perinnönjakoa koskevia sääntöjä (PK 23). Ositus voidaan toimittaa sopimusosituksena, jolloin ositustahot toimittavat osituksen keskenään tai asiamiehiä apuna käyttäen. Henkilö, jonka ositustahot valitsevat osituksen toimittajaksi, ei saa pesänjakajan valtuuksia ellei tuomioistuim ole antanut hänelle jakajan määräystä. Jos sopimusositus ei ole mahdollinen, voidaan ositus toimittaa toimitusosituksena, johon tuomioistuin määrää pesänjakajan osituksen toimittajaksi. Jos pesän laajuus ja laatu edellyttävät tai erityinen syy vaatii, voidaan pesänjakajaksi määrätä useita henkilöitä Toimitusositusta voi vaatia leski ja kuka tahansa kuolinpesän osakas. Oikea tuomioistuin pesänjakajan määräystä käsittelemään on oikeudenkäymiskaaren mukainen jäämistöasiain tuomioistuin eli tuomioistuin, jonka tuomiopiirissä vainajalla oli kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka (OK 10:17). Pesänjakajan tulee olla sopiva tehtävänsä ja hänen tulee täyttää ammattitaidon ja puolueettomuuden vaatimukset.⁴¹

Keskittämisperiaatteen mukaisesti pesänjakajan tehtäviin kuuluvat kaikki ne tehtävät, jotka eivät lain nojalla kuulu tuomioistuimen toimivaltaan. Pesänjakaja on oikeutettu ja toisaalta velvoitettu ratkaisemaan esimerkiksi kysymyksen siitä, kuka on oikea omistaja. Ositukseen osalliset voivat moittia *toimitettua* ositusta, jos he katsovat pesänjakajan ratkaisun virheelliseksi. Jos osituksen osapuoli kuitenkin näyttää kanteessaan, että hänellä on perusteltu oikeudellinen tarve saada asia ratkaistuksi oikeudessa, voidaan kanteen tutkia jo osituksen aikana oikeudessa. Pesänjakajan toimivalta ei ulotu kysymyksiin, jotka koskevat kolmannen oikeutta.⁴²

Ositus jakaantuu laskennalliseen ja reaaliseen vaiheeseen. Laskennalliseen vaiheeseen kuuluvat ennakkotoimet, joilla selvitetään omaisuussuhteet, avio-oikeuden alainen ja siitä vapaa omaisuus sekä omaisuuksien arvot. Itse osituslaskelmassa määritetään avio-oikeuden alaisten omaisuuksien säästöt, säästöjen yhteenlaskettu määrä sekä vastikkeet, tehdään päältäpäin erottaminen ja lopuksi lasketaan avio-osan suuruus. Avio-osan

---

⁴⁰ Aarnio – Kangas 2010, s. 164. Korkein oikeus on ratkaisussaan 2001:56 katsonut, että pesänjakajan tehtäviin kuuluu ratkaista kysymys siitä, onko puoliso menettänyt oikeutensa vaatia ositusta.

⁴¹ Aarnio – Kangas 2010, s. 165–166.

⁴² Aarnio – Kangas 2010, s. 171–172.

avulla tiedetään tasingon määrä.⁴³ Avio-oikeus toteutetaan tasingon avulla siten, että se puoliso, jonka avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on suurempi, antaa toiselle puolisolle osituksessa tasinkoa sen verran, että avio-oikeuden alaisten omaisuuksien säästöt tulevat yhtä suuriksi⁴⁴.

Se omaisuus, jonka leski saa puolison kuoleman jälkeen perintönä, lahjana tai testamentilla ei kuulu avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen, vaikka näissä ei olisi erityistä määräystä siitä, että ne ovat avio-oikeudesta vapaita. Myöskään se omaisuus, jonka leski on ansainnut puolison kuoleman jälkeen, ei kuulu avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen (AL 90 §, 1-kohta). Jos puolisoilla on avio-oikeudesta vapaata omaisuutta, ei omaisuus lähtökohtaisesti kuulu osituksessa puolittettavaan omaisuuteen. Avio-oikeudesta vapaa omaisuus voi kuitenkin tulla huomioiduksi osituksessa esimerkiksi avioliittolain osituksen sovittelua koskevien sääntöjen mukaisesti.⁴⁵

Omaisuus voi olla avio-oikeudesta vapaata avioehtosopimuksen, lahjakirjan tai testamentin määräyksen johdosta. Myös edellä mainitusti määrätyn omaisuuden sijaan tullut omaisuus on avio-oikeudesta vapaata. Avio-oikeudesta vapaan omaisuuden tuotto on avio-oikeudesta vapaata, jos näin on määrätty (AL 35.1 §). Oikeuteen, jota ei voida luovuttaa tai joka on muuten henkilökohtainen, ei voida soveltaa avio-oikeutta koskevia määräyksiä, jos ne ovat ristiriidassa sen kanssa, mitä sellaisesta oikeudesta on erikseen säädetty (AL 35.2 §). Jos puolison omaisuutta on luovutettu konkurssiin, voi toinen puoliso poistaa toisen puolison avio-oikeuden ilmoittamalla asiasta maistraattiin vuoden kuluessa konkurssin alkamisesta (AL 35.3 §)

Osituksen reaalisessa vaiheessa valitaan tasinkona suoritettava omaisuus ja maksetaan tasinko, joka eräännyy maksettavaksi heti, kun osituspäätös on annettu.⁴⁶ Jos tasingon suorittamisvelvollisia ovat osituslaskelman mukaan perilliset, sovelletaan AL 103.1 §:ää. AL 103.1 § koskee sekä puolisoitten välistä ositusta että lesken ja perillisten välillä toimitettavaa ositusta. Perillisillä on velvollisuus luovuttaa jäämistöosituksessa tasinkoa leskelle, jos kuolleen puolison avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on suurempi kuin lesken avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö. Perillisillä on siis sama velvollisuus luovuttaa tasinkoa, mikä puolisollla olisi eläessään ollut, jos ositus olisi

---

⁴³ Aarnio – Kangas 2010, s. 173.

⁴⁴ Aarnio – Kangas 2010, s. 79–80.

⁴⁵ Aarnio – Helin 1992, s. 119.

⁴⁶ Aarnio – Kangas 2002, s. 199 ja s. 207.

toimitettu avioero-osituksena. Perittävä ei voi testamentilla määrätä siitä, että perillisten ei tarvitse suorittaa leskelle tasinkoa.⁴⁷

Osituksessa ei ole kyse tasajaosta, jossa puolisoilla olisi esineoikeus puoleen kaikesta omaisuudesta⁴⁸. Tasinkoa saavalla leskellä on ainoastaan laskennallinen oikeus omaisuuteen ja tasinkoa antava perillistaho saa päättää tasinkosuorituksesta. AL 103.1 §:n mukaan tasinkovelvollinen saa maksaa tasingon rahana. Leskellä on kuitenkin oikeus siihen, että asumisoikeusasunto sisällytetään hänen avio-osaansa (laki asumisoikeusasunnoista 30.1 §). Leskellä on myös puolison otto-oikeuden nojalla oikeus työväliseisiin ja irtaimistoon, joita hän tarvitsee elinkeinon harjoittamiseen (AL 103.3 §). Jos tasinkovelvolliset perilliset kiusatakseen leskeä antavat leskelle epäsopivaa omaisuutta, on leskellä oikeus hakea pesänjakajan määräystä. On lopulta pesänjakaja velvollisuutena päättää, onko tasinko-omaisuus asianmukaista.⁴⁹

Osituksen sovittelu on mahdollinen jäämistöosituksessa, jossa puolisoitten osittainen tai yksipuolinen avioehto, *sulkee pois lesken oikeuden saada tasinkoa*. Ositusta voidaan sovittaa myös silloin, kun ositus johtaisi kuolinpesän kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen tai kun leski saisi perusteetonta etua kuolinpesän kustannuksella.⁵⁰

Lesken perillisiltä saama omaisuus on perintöverosta vapaata vain niiltä osin kuin leski on saanut omaisuutta avioliittolain mukaisen tasingon verran. Jos perilliset antavat leskelle enemmän kuin avioliittolaki velvoittaa, katsotaan luovutus perillisten leskelle antamaksi lahjaksi. Jos perilliset ovat luopuneet perinnöstä tehokkaasti, saa leski tasingon ylittävän omaisuuden määrän perintönä. Jos leski luopuu oikeudestaan saada tasinkoa perillisiltä, ei luopumista ole pidetty lahjana perillisille. Myös osittaista luopumista tasingosta on pidetty mahdollisena (KHO 1993 B 542). Luopuminen voi tapahtua tehokkaasti kuitenkin vain siihen asti kunnes leski on saanut tasinko-

---

⁴⁷ Aarnio – Kangas 2010, s. 203.

⁴⁸ Tässä on ero AOL:n mukaiseen jakoon, jossa puolisoilla oli oikeus kaikenlaatuisen yhteiseen omaisuuteen. Aarnio 1978, s. 146–147.

⁴⁹ Aarnio – Kangas 2010, s. 203–204.

⁵⁰ Aarnio – Kangas 2010, s. 218. Tapauksessa KKO 2003:29 katsottiin, että ositusta voitiin sovittaa, koska leski olisi muutoin saanut perusteetonta etua kuolinpesästä. A ja B olivat solmineet avioliiton noin kuukausi ennen A:n kuolemaa ja omaisuus koostui pääasiassa A:n ennen hänen ja B:n yhteiselämän alkamista saamasta omaisuudesta. Yhteiselämä oli kestänyt neljä vuotta ennen avioliiton solmimista. Kuten seuraavassa alaluvussa tarkemmin käy ilmi, lesken oikeutta tasinkoprivilegiinsä ei kuitenkaan voida osituksen sovittelussa sovittaa.

omaisuuden haltuunsa. Jos leski on jo ryhtynyt tasinkoon ja vasta sitten luovuttaa omaisuutta perillisille, on luovutusta pidetty lahjana.⁵¹

2.1.2 Lesken oikeus vedota tasinkoprivilegiin

Jos osituslaskelma osoittaa, että lesken avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on suurempi, ei leski ole AL 103.2 §:n mukaan velvollinen luovuttamaan omaisuuttaan kuolleen puolison perillisille. AL 103.2 §:n tasinkoprivilegiä koskeva virke kuuluu seuraavasti:

Osituksessa, joka toimitetaan ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen, ei eloonjäänyt puoliso ole velvollinen luovuttamaan omaisuuttaan ensiksi kuolleen puolison perillisille.

Vaikka AL 103.2 §:ssä puhutaan ”ensiksi kuolleen perillisistä” on leski oikeutettu vetoamaan tasinkoprivilegiinsä myös yhteisiä rintaperillisiä vastaan. Perillisiin rinnastetaan myös testamentin saajat.⁵²

Oikeus edellyttää lesken ilmoitusta tasinkoprivilegiin vetoamisesta. Päätösvalta siitä, haluaako leski pitää omaisuutensa koskemattomana, on yksin leskellä. Leski voi halutessaan luovuttaa tasinkoa perillistaholle, eikä luovutusta katsota tällöin lahjaksi. Jos leski luovuttaa tasinkoa perillisille, maksavat he perintöveron jäämistöstä, johon myös tasingon arvo kuuluu. Leskellä on oikeus luovuttaa tasinkoa myös osittain. Leskellä ei kuitenkaan ole oikeutta määrätä, että ainoastaan joku ositustaho saisi tasinkoa. Jos leski luovuttaa tasinkoa AL 103.2 §:n oikeudesta huolimatta, jaetaan tasinko perintöoikeudellisten ja testamentin määräysten mukaisesti. Jos leski muuttaa jakosuhteita tahdonilmaisullaan, on kyseessä luovutus, jota käsitellään verotuksessa lahjana. Tasingon arvosta ei makseta lainkaan perintöveroa, jos leski vetoaa tasinkoprivilegiinsä. Jos leski on jo toteuttanut oikeutensa tasinkoprivilegiin ja luopuu

---

⁵¹ Puronen 2008, s. 298–299 ja s. 407. Tapauksessa KHO 1993 B 542 lesken osittaista luopumista avio-oikeudesta ei pidetty lahjana perinnönjättäjän perillisille.

⁵² Aarnio – Helin 1992, s. 195–196.

vasta sitten käyttämästään oikeudesta, pidetään luovutusta lesken perillisille antamana lahjana.⁵³

Perunkirjoituksessa on vakiintunut tapa, että leski ilmoittaa siinä tasinkoprivilegin käytöstä. Perunkirjoitus ei kuitenkaan ole osa ositusta, eikä sen tarkoitus ole aviovarallisuussuhteiden purkaminen, vaan perintöverotuksellinen. Tästä johtuen on selvää, että perukirjaan liitetty lesken ilmoitus tasinkoprivilegiin vetoamisesta on tasinkoprivilegin toteutumisen kannalta tehoton. Vasta osituksen vireille tultua leski voi ilmoittaa vetoavansa tasinkoprivilegiinsä.⁵⁴

Verohallituksen päätöksessä 539/94 1 §:ssä on kuitenkin määrätty, että perukirjassa tai sen liitteenä annettavassa selvityksessä tulisi käydä ilmi se, vetoaako leski tasinkoprivilegiinsä. Puronen on pitänyt päätöstä ohjeena, jonka mukaan tasinkoprivilegi otetaan verotuksessa huomioon, jos siitä on perukirjassa ilmoitettu. Ilmoituksen puuttuminen perukirjasta ei kuitenkaan estä tasinkoprivilegin huomioon ottamista verotuksessa, jos ilmoitus tehdään ennen verotuksen toimittamista. Verotuksen kannalta ongelmallisia ovat tilanteet, joissa leski ilmoittaa perukirjassa vetoavansa tasinkoprivilegiin, muttei kuitenkaan todellisuudessa näin tee. Tarkoituksena on siis ainoastaan se, että lesken oikeuden pääomitettu arvo vähennetään perillisten verotettavasta saannosta. Näihin verotuksellisiin ongelmiin ei tässä tutkimuksessa ole syytä perehtyä tarkemmin. Tällaisiin veron kiertämistä koskeviin toimiin voidaan kuitenkin soveltaa perintö- ja lahjaverolain veronkiertämismnormia (33 a §).⁵⁵

Avioliittolaki ei määrää tiettyä ajankohtaa, jolloin lesken tulisi viimeistään vedota tasinkoprivilegiinsä. Leski voi tehdä ilmoituksen aina siihen saakka, kunnes ositus on saatettu loppuun. Sopimusosituksessa osituksen voidaan katsoa saatetun loppuun, kun ositussopimus allekirjoitetaan. Toimitusositus taas päättyy, kun pesänjakaja antaa lopullisen osituspäätöksen. Toimitusosituksessa pesänjakajan velvollisuuksiin kuuluu, että hän tiedustelee leskeltä halukkuutta vedota tasinkoprivilegiin.⁵⁶

Pesänjakajan velvollisuus tiedustella leskeltä, vetoaako tämä tasinkoprivilegiinsä, ei ole täysin yksiselitteinen, koska pesänjakajan tulee olla tehtävässään puolueeton. Voitaisiin

---

⁵³ Aarnio – Helin 1992, s. 198–202 ja Puronen s. 300–301.

⁵⁴ Perunkirjoituksessa annetun ilmoituksen tehottomuudesta esim. Saarenpää 1994, s. 33 ja s. 39.

⁵⁵ Puronen 2008, s. 400–401 ja s. 420.

⁵⁶ Aarnio – Helin 1992, s. 197–198.

ajatella, että pesänjakaja toimii enemmänkin lesken avustajan roolissa informoidessaan leskeä tasinkoprivilegistä. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että pesänjakajan nimenomaisena velvollisuutena on tiedustella leskeltä tämän halukkuutta vedota tasinkoprivilegiin.⁵⁷ Jos leskelle on määrätty edunvalvoja, on edunvalvojaa koskevien päämiehen omaisuuden säilyttämistä koskevien säännösten mukaista, ettei edunvalvoja luovuta tasinkoa ensin kuolleen puolison perillisille. Erityisesti silloin, jos puolisoilta ei ole jäänyt yhteisiä rintaperillisiä, ei ole tarkoituksenmukaista, että edunvalvoja suorittaa tasinkoa päämiehensä puolesta, ellei leski sitten ole erityisesti ilmaissut haluaan luovuttaa tasinkoa.⁵⁸

Lesken oikeus vedota tasinkoprivilegiin ei ole riippuvainen puolisoitten välisistä varallisuuseroista, eikä tasinkoprivilegiä voida osituksen sovittelussa sovitella.⁵⁹ Tasinkoprivilegiä ei ole mahdollisuus sovitella, koska: ”Avoliittolaki ei kerta kaikkiaan tunne säännöstä avio-oikeuden alaisen omaisuuden *omistusoikeuden sovittelusta*.⁶⁰” Sovittelumahdollisuuden puuttuminen vahvistaa tasinkoprivilegin luonnetta leskeä suojaavana ”ehdottomana” oikeutena. Toisin kuin suojasäännökset yleensä lesken oikeus ei myöskään perustu minkäänlaiseen kohtuullisuusharkintaan, jossa otettaisiin huomioon heikomman suoja. Leski saa vedota tasinkoprivilegiin riippumatta siitä, millaisessa sosiaalisessa asemassa perilliset ovat. Vaikka tasinkoprivilegi on avioliittolaissa turvattu avioliitto-oikeudellinen oikeus, ovat sen vaikutukset perillisten näkökulmasta jäämistöoikeudellisia.⁶¹ Lesken ja perillisten välillä vallitsevan vastakkainasettelun vuoksi on tärkeää tiedostaa, mitä vaikutuksia tasinkoprivilegillä on jäämistöoikeudellisesti, jos leski vetoaa tasinkoprivilegiinsä.

Kun leski vetoaa tasinkoprivilegiinsä, on sillä vaikutus perillisten lakiosien suuruuteen, koska lakiosa määräytyy *reaalisen nettojäämistön* mukaan. Lakiosa määräytyy perittävän omaisuuden säästöstä. Lakiosaa ei lasketa osituslaskelman mukaisen avio-osan perusteella, koska muuten lakiosa saattaisi olla laskennallisesti niin suuri, ettei

---

⁵⁷ Saarenpää 1994, s. 28. Saarenpää viittaa teokseen Aarnio – Helin Suomen avioliitto-oikeus 1992, s. 198.

⁵⁸ Aarnio – Kangas 2009, s. 975–976.

⁵⁹ Aarnio–Kangas 2010, s. 200.

⁶⁰ Aarnio–Kangas 2010, s. 200.

⁶¹ Saarenpää 1994, s. 30.

perittäväälle jäisi vapaaosaa, josta voidaan määrätä testamentilla, koska perittävältä jäänyt omaisuus menisi kokonaisuudessaan lakiosien maksuun.⁶²

Esimerkiksi, jos perittävän avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on 50 000 euroa ja lesken avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö 100 000 euroa, ovat avio-osat 75 000 euroa. Lakiosia ei kuitenkaan lasketa tästä 75 000 eurosta, vaan 50 000 eurosta, jos leski vetoaa tasinkoprivilegiinsä. Testamentattavaa vapaaosaa ei jäisi lainkaan esimerkiksi silloin, jos lakiosa laskettaisiin avio-osasta ja perittävän säästö olisi 100 000 euroa ja lesken 300 000 euroa. Tällöin avio-osat olisivat 200 000 euroa ja koko perittävän 100 000 euron omaisuus käytettäisiin lakiosan maksuun, koska lakiosan suuruus on PK 7:1.2:n mukaa puolet perilliselle lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta.⁶³

2.1.3 Osituksen riitauttaminen

Jos osituksessa esiintyy puolison tai puolison perillisten mielestä puutteita, osituksen moite toimitetaan AL 106 §:n mukaan samassa järjestyksessä kuin perinnönjako. Koska ositus on AL 98 §:n perusteella toimitettava kuten perinnönjako, koskee ositusta PK 23:9:n muotovaatimukset. Osituksen moitetta voivat vaatia ositustahot ja heidän oikeudenomistajansa itsenäisesti (PK 23:10.1). Osituksen moite ei siis ole yhteishallintotoimi. Oikea forum osituksen moitekanteelle jäämistöosituksessa on forum hereditatis eli vainajan viimeisen kotipaikan tai asuinpaikan käräjäoikeus (OK 10:17). Ositus voi olla pätemätön materiaalsen tai muodollisen virheen vuoksi. Pätemättömyys korjaantuu, jos asianosaiset eivät moiti ositusta.⁶⁴

Osituksesta on laadittava osituskirja, jonka allekirjoittaa toimitusosituksessa pesänjakaja ja sopimusosituksessa eloonjäänyt puoliso ja kuolleen henkilön oikeudenomistajat sekä kaksi esteetöntä todistajaa (PK 23:9). Osituskirjan muotovaatimukset ovat melko löyhät, koska laissa ei ole määräyksiä osituskirjan vähimmäissisällöstä. Osituskirjasta tulisi

---

⁶² Aarnio – Helin 1992, s. 200.

⁶³ Aarnio – Helin 1992, s. 200.

⁶⁴ Aarnio – Kangas 2010, s. 225–226.

kuitenkin käydä ilmi ositettavana ollut omaisuus ja osituksen jälkeiset omistussuhteet. Muotovirhe on moiteperuste, jonka johdosta ositus voidaan saattaa pätemättömäksi.⁶⁵

Muotovirheeseen voidaan vedota toimitus- ja sopimusosituksessa. Moiteaika on muotovirheen perusteella kuusi kuukautta (PK 23:10). Toimitusosituksessa moiteaika alkaa siitä, kun pesänjakaja on julistanut jakopäätöksen. Sopimusosituksessa määräaika alkaa kulua sopimuksen syntyhetkestä, joka on osituskirjan allekirjoituspäivä. Se, että jakaja viivyttelee jakokirjan toimittamista osapuolille, ei pidennä moiteaikaa.⁶⁶

Materiaaliseen virheeseen on toimitusosituksessa vedottava kuuden kuukauden kuluessa. Sopimusosituksessa materiaaliseen virheeseen on vedottava oikeustoimilain perusteella samoin kuin muissakin sopimuksissa oleviin virheisiin. Moiteaikana materiaalisen virheen perusteella sopimusosituksessa on ”kohtuullinen aika” sopimuksen syntymisestä lukien.⁶⁷

Osapuolet voivat sopia siitä, miten pesänjakajan tulee toimittaa ositus. Jos ositus on syntynyt osapuolten sopimuksen pohjalta, ositusta voidaan moittia ainoastaan näyttämällä, että itse sopimus on pätemätön. Tällöin ositusta on moitittava, kuten sopimusositusta, kohtuullisessa ajassa. Jos toimitusositukseen on otettu lauseke, jonka mukaan osapuolet hyväksyvät osituksen ja sitoutuvat olemaan sitä moittimatta, korjaantuu pätemättömyys edellyttäen, että asianosaiset tiesivät tai heidän olisi pitänyt tietää virheen olemassaolosta. Hyväksyjän oikeuserehdys ei yleensä ole hyväksyttävä syy moitekanteen nostamiselle sitoumuksen antamisen jälkeen. Hyväksyjän onkin oltava varma hyväksyessään osituksen ja luopuessaan oikeudestaan olla moittimatta ositusta.⁶⁸

Osituksen moite ei kuitenkaan ole ainoa keino riitauttaa ositus. Aarnio ja Saarenpää huomauttavat siitä, että osituksen moitteen on luultu usein erheellisesti olevan ainut keino riitauttaa ositus. Kanteita on jätetty nostamatta sen takia, että moitteelle varattu määräaika on umpeutunut. Toisaalta osituksen moitteesta on puhuttu myös sellaisissa tapauksissa, joissa kyse on ollut muista kanteista.⁶⁹ Pesänjakaja saattaa oikaista osituspäätöstä *itseoikaisulla*, joka voi koskea kaikenlaisia virheitä. Pesänjakajaa sitoo

---

⁶⁵ Lohi 2004, s. 362–363.

⁶⁶ Aarnio – Helin 1992, s. 223–224.

⁶⁷ Aarnio – Helin 1992, s. 225.

⁶⁸ Aarnio – Helin 1992, s. 226–228.

⁶⁹ Aarnio – Saarenpää 1984, s. 167–187.

kuitenkin osapuolten tekemä sopimus, eikä pesänjakaja voi oikaista sopimuksessa olevaa puutetta, jonka hän havaitsee. Ennen osituksen lainvoimaa pesänjakaja voi oikaista laskuvirheitä ja muita vähäisiä virheitä. Jos osapuolet ovat kuitenkin hyväksyneet virheet, ei pesänjakaja voi niitä enää oikaista. Silloin, kun ositusta rasittaa sellainen puute, mistä johtuen ositus ei ole tullut lainkaan toimitetuksi, eivät sovellettaviksi tule myöskään osituksen moitesäännökset. Tällaisen osituksen *mitättömyyden* aiheuttava syy voi olla esimerkiksi se, ettei leskeä ole kutsuttu todisteellisesti ositustoimitukseen. Ositus saatetaan myös joutua toimittamaan olennaisilta osin uudelleen tai sitä saatetaan joutua *täydentämään*, jos jokin jälkiseikka muuttaa osituksen lopputulosta. Kuten edellä totesin, ositusta voidaan myös *sovitella*. Osituksen *peräyttäminen* taas tulee kyseeseen, jos osituksessa on annettu huomattavasti enemmän tasinkoa kuin ositus olisi edellyttänyt ja näin toimimalla on loukattu velkojien oikeuksia. Osituksen *tasoitus* koskee tilanteita, joissa osituksessa omaisuutta saanut henkilö menettää omaisuuden kolmannen henkilön häntä kohtaan esittämän vaateen vuoksi. Omaisuutta menettänyt osapuoli saa vaatia tasoitusta muilta osakkailta. Jos osapuoli on menettänyt kaiken saamansa omaisuuden tai pääosan siitä, on perintö jaettava uudelleen (PK 23:11).⁷⁰

Osituksen riitauttamiskeinoja on siis monia, eikä tässä yhteydessä ole mahdollisuutta perehtyä niihin tarkemmin. Tarkoituksena on se, että lukijalle muodostuu kuitenkin kuva siitä, miten monista eri syistä ositus voi pitkittyä. Tämä on tärkeää, koska käsittelen seuraavassa alaluvussa sitä, mikä merkitys tasinkoprivilegin kannalta on annettava sille, että leski kuolee ennen kuin ositus on toimitettu loppuun ja ennen kuin ositus on saavuttanut lainvoiman.

2.1.4 Tasinkoprivilegi ja lesken kuolema kesken osituksen

Tasinkoprivilegi on avioliitto-oikeudellinen suoja säännös, jonka oikeusvaikutus ei siirry lesken kuoleman jälkeiseen aikaan. Tällä tarkoitetaan kuitenkin (ainoastaan) sitä, että

---

⁷⁰ Aarnio – Kangas 2010, s. 224–233. Saija Nykänen on kirjoittanut vuonna 2006 Edilexissä julkaistun gradun, jonka nimi on ”Toimitetun osituksen riitauttaminen”. Gradu käsittelee tyhjentävästi osituksen riitauttamisen keinot. Nykänen nostaa esille myös ylimääräisen muutoksenhaun mahdollisuuden pesänjakajan toimittamissa toimitusosituksissa, jotka voitaisiin rinnastaa lainvoimaisiin tuomioihin.

tasinkoprivilegi ei siirry erillisenä oikeutena lesken perillisille.⁷¹ Eri asia on kuitenkin se, missä ositustoimituksen vaiheessa tasinkoprivilegi muodostuu siten perimyskelpoiseksi oikeudeksi, että lesken perilliset saavat oikeuden tasinkosummaan lesken kuoleman jälkeen⁷². Kysymys ei ole ainoastaan teoreettinen, koska ei ole harvinaista, että iäkäs leski ehtii kuolla pitkäksi riidaksi muuttuneen osituksen aikana⁷³.

Hallituksen esityksen mukaan tasinkoprivilegi on lesken henkilökohtainen oikeus, eikä se siirry lesken perillisten eduksi, jos ositusta ei ole lesken eläessä toimitettu⁷⁴. Savolainen huomauttaa, että tasinkoprivilegin luonne lesken henkilökohtaisena oikeutena helpottaa leskeä saamaan oikeuden hallita jäämistöä jakamattomana kuolemaansa saakka. Kun ensiksi kuolleen perilliset tietävät, että he saavat tasinkoa lesken perillisiltä lesken kuoltua toimitettavassa osituksessa, on heillä motiivi antaa leskelle hallintaoikeus jäämistöön.⁷⁵

Aurejärven mielestä on merkitystä kuitenkin annettava sille, onko ositus aloitettu lesken eläessä. Jos ositus on ollut vireillä ja leski on vedonnut tasinkoprivilegiinsä, tulisi ositusmenettely Aurejärven mukaan saattaa päätökseen siten, että tasinkoprivilegi otetaan huomioon.⁷⁶ Myös Aarnio ja Helin ovat kannattaneet näkemystä, jonka mukaan jo lesken osituksessa tekemä ilmoitus tasinkoprivilegiin vetoamisesta, sitoo ensiksi kuolleen perillistahoa, jos leski kuolee kesken osituksen. Aarnio ja Helin perustelivat hallituksen esityksestä poikkeavaa kantaansa sillä, että hallituksen esityksen mukaisessa tulkinnassa lesken kuolema saisi liikaa merkitystä, koska kuolema muuttaisi tilanteen ensiksi kuolleen puolison perillisten eduksi.⁷⁷ Saarenpää on nähnyt ongelman siinä, että lainsäätäjät on ollut niin kiinnostunut tasinkoprivilegin käyttämisen lopputuloksesta, ettei lainsäätäjät ole huomioinut lainkaan sitä, että leski on jo ehtinyt käyttää oikeuttaan tasinkoprivilegiin. Saarenpään mielestä lesken käytettyä oikeuttaan tasinkoprivilegiin perillistaholla ei ole enää oikeutta saada omaisuutta leskeltä.⁷⁸

---

⁷¹ Saarenpää 1994, s. 32.

⁷² Helin LM 2001, s.531

⁷³ Helin LM 2001, s. 530.

⁷⁴ HE 1974/90, s. 62.

⁷⁵ Savolainen 1972, s. 74.

⁷⁶ Aurejärvi 1978, s. 635.

⁷⁷ Aarnio – Helin 1992, s. 199.

⁷⁸ Saarenpää 1992, s. 173–174.

Kangas on väitöskirjassaan vuonna 1982 pohtinut osituksen vaiheen merkitystä tasinkoprivilegin kannalta. Kangas on kiinnittänyt huomioita osituksen jakaantumiseen laskennalliseen ja reaaliseen vaiheeseen. Hän on pohtinut, pitääkö sekä laskennallisen että reaalisen osituksen olla loppuun saatettu, jotta tasinkoprivilegietuus siirtyisi perintönä lesken perillisille vai, riittääkö lesken osituksessa tekemä tasinkoprivilegi-ilmoitus. Esityöt viittasivat Kankaan mukaan siihen, että osituksen tulisi olla reaalisesti loppuun saatettu. Kangas piti esityösidonnaisen tulkinnan ongelmana sitä, että se suosii avio-oikeussäännösten avulla ensiksi kuolleen puolison perillisiä, mikä ei ole ollut lainsäätäjän tarkoitus, koska perintökaaren mukaan omaisuus tulee jakaa omistussuhteiden mukaan määräytyvän suhdeluvun perusteella. Ongelma oli kuitenkin Kankaan mukaan ratkaistavissa ainoastaan perintökaaren jakosäännöksiä muuttamalla, eikä siis AL 103.2 §:ää tulkitsamalla.⁷⁹

Tapauksessa KKO 2001:12 korkein oikeus on lausunut kantansa siitä, missä vaiheessa osituksen tulee olla, jotta myös lesken perilliset voivat lukea tasinkoprivilegin edukseen.

Tapauksessa KKO 2001:12 tilanne oli seuraava:

Eloonjäänyt puoliso B oli ilmoittanut hänen ja ensiksi kuolleen puolison A perillisten välisessä toimitusosituksessa vetoavansa tasinkoprivilegiinsä. B kuitenkin kuoli osituksesta käydyin moiteoikeudenkäynnin aikana. Moite oli nostettu kiistanalaisten omistuskysymysten vuoksi, eikä missään vaiheessa siis kiistetty lesken oikeutta vedota tasinkoprivilegiinsä.

Ositus tuli moitteen johdosta toimittaa uudelleen. Pesänjakaja katsoi uudessa osituksessa, että B:n oikeudenomistajat ovat velvollisia suorittamaan tasinkoa ensin kuolleen A:n perillisille. Käräjäoikeus kumosi näin toimitetun osituksen. A:n perilliset valittivat hovioikeuteen, mutta myös hovioikeus katsoi, että osituksessa tulee B:n perillisten eduksi lukea se, että B on elinaikanaan vedonnut tasinkoprivilegiin.

Korkein oikeus puolestaan edellytti, että osituksen olisi pitänyt saada lainvoima ennen B:n kuolemaa, jotta B:n perilliset olisivat voineet vedota tasinkoprivilegiin. Korkein oikeus oli sitä mieltä, että pesänjakaja on

---

⁷⁹ Kangas 1982, s.73–74.

*toimittanut osituksen oikein velvoittaessaan B:n perilliset maksamaan tasinkoa ensin kuolleen A:n perillisille.*⁸⁰

Omaa ratkaisuaan korkein oikeus perusteli seuraavasti: 1) Avioliittolaissa omaksuttu avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästön puolittaminen avioliiton purkauduttua on pääsääntö, josta tasinkoprivilegi on poikkeus. Poikkeussäännöksen luonteesta johtuen säännöstä on tulkittava suppeasti. 2) Säännöksen sanamuodon mukaan säännös koskee ainoastaan eloonjäänyttä puolisoa. Tasinkoprivilegi ei ole etuus, joka olisi tarkoitettu tulevan perillistahon hyväksi silloin, kun perillistaho tulee osituksen toiseksi osapuoleksi. 3) Korkein oikeus viittasi myös tasinkoprivilegin esitöihin, joissa on ilmaistu säännöksen tarkoitus suojata leskeä henkilökohtaisesti. Se, että lesken perilliset saavat etuuden tuottaman hyödyn lesken kuoltua (siis silloin, kun ositus on toimitettu loppuun lesken eläessä), on ainoastaan säännöksen tosiasiallinen seuraus. 4) Ratkaisussa otettiin huomioon myös se, että etuuden raukeaminen lesken kuollessa kesken osituksen aiheuttaa epävarmuutta ja mahdollistaa osituksen tahallisen pitkittämisen. Edellä mainittuja epäkohtia ei kuitenkaan pidetty sellaisina, että niiden perusteella voitaisiin poiketa lain sanamuodosta ja esitöiden ilmaisemasta tarkoituksesta. 5) Viimeisenä seikkana korkein oikeus pohti sitä, voidaanko sama lainvoimaisuuden vaatimus liittää myös ositukseen, joka on kyllä toimitettu lesken eläessä, mutta se joudutaan moitekanteen johdosta toimittamaan uudelleen. Korkein oikeus katsoi, että myös kertaalleen toimitettu ositus ja lesken siinä tekemä tasinkoprivilegi-ilmoitus ovat vailla merkitystä, jos leski kuolee moiteoikeudenkäynnin aikana ennen kuin ositus on saanut lainvoimaa.

Ratkaisua kohtaan on esitetty kritiikkiä. Ratkaisua voidaan kritisoida siksi, että tuomion tulee perustua sellaisiin seikkoihin, jotka ovat olemassa tuomion antamishetkellä, eikä tuomion sisältöön voi vaikuttaa mikään jälkiseikka, joka ilmenee vasta tuomion antamisen jälkeen. Myöskään ositus- ja perinnönjakoratkaisujen jälkeen ilmeneviin seikkoihin ei tulisi kiinnittää huomiota, koska pesänjakajan antama ratkaisu rinnastuu tuomioon. Myös periaate, että ositus purkaa aviovarallisuussuhteen ja se seikka, ettei ositushetken jälkeisillä muutoksilla, esimerkiksi omaisuuden arvonmuutoksilla, ole oikeudellista merkitystä, tukevat ajatusta siitä, ettei ositushetken jälkeinen tapahtuma saa merkitystä. Kankaan mielestä lesken kuolemaa, joka on tapahtunut osituksen

---

⁸⁰ Kangas Oikeustapauskommentti 2001, s. 91–92.

toimittamisen jälkeen, ei tulisi huomioida, vaan ositusratkaisu tulisi panna täytäntöön sellaisena kuin se on lesken eläessä tehty.⁸¹

On kuitenkin tärkeää huomata, että KKO:n tapaus 2001:12 ei tarkoita sitä, että pelkästään lesken kuolema ennen osituksen lainvoimaistumista johtaisi osituksen pätemättömäksi julistamiseen, vaan kuten Aarnio ja Kangas toteavat: ”Vain siinä tapauksessa, että jokin laissa säädetyistä moiteperusteista menestyy, on mahdollista noudattaa korkeimman oikeuden ratkaisusta 2001:12 ilmenevää tulkintaa.⁸²” Tulkinta, jonka mukaan moiteperusteen tulee menestyä, jotta lesken vetoaminen tasinkoprivilegiin olisi vailla merkitystä, on ymmärrettävä.

Myös Helin on erottanut toisistaan tilanteet, joissa leski vain sattuu kuolemaan ennen osituksen lainvoimaa tilanteista, joissa moiteaikaa on jäljellä tai moitekanne on nostettu ja leski kuolee ennen osituksen lainvoimaa, jos moitekanne sittemmin menestyy. Tulokseton moitekanne ei eroa tilanteesta, jossa leski vain sattuu kuolemaan ennen osituksen lainvoimaa. Helin esittää yhdeksi tasinkoprivilegin kannalta ratkaisevaksi tekijäksi myös sen, että leski on elossa sillä hetkellä, jolloin ositus tulee valmiiksi siten, ettei se enää myöhemmin palaudu pesänjakajalle. Tällöin moitekanne on siis menestynyt, mutta osituksessa oleva virhe on siten vähäinen, että tuomioistuimien voi itse oikaista osituksen.⁸³

Tapauksessa KKO 2001:12 ositus tuli toimittaa omistuskysymysten epäselvyydestä nostetun moitekanteen johdosta uudelleen. Avoimeksi jää kysymys siitä, miten käy ositukselle, jonka tuomioistuimien oikaisee itse. Säilyykö lesken perillisillä oikeus vedota tasinkoprivilegiin, jos leski on kuollut ennen osituksen lainvoimaa ja ositusta on moitittu, mutta ositus ei sittemmin enää palaudu pesänjakajalle? Helin on sitä mieltä, ettei vastuuta tasinkoprivilegin pysyvyydestä voida asettaa tuomioistuimen tehtäväksi. Se, miten oikaisu toteutetaan, on tarkoituksenmukaisuuskysymys. Jos tasinkoprivilegin kohtalo olisi kiinni siitä, miten ositus oikaistaan, tuomioistuimen tulisi tässä tilanteessa ratkaista samalla ositusriidasta erillinen kysymys, jonka taloudellinen arvo on usein

---

⁸¹ Kangas Oikeustapauskommentti 2001, s. 92–93 ja s. 96.

⁸² Aarnio – Kangas 2009, s. 977.

⁸³ Helin LM 2001, s. 531–532.

perillisten kannalta suuri. Perillisille taas muodostuisi kiusaus olla antamatta oikaisussa tarvittavia tietoja tuomioistuimelle, jotta oikaisu palautettaisiin pesänjakajalle.⁸⁴

Ratkaisun epäkohtana on se, että perillisillä saattaa olla KKO:n ratkaisun 2001:12 motiivi pitkittää ositusta ja perinnönjakoa siinä toivossa, että leski kuolee ennen osituksen loppuun saattamista. Aarnio ja Kangas toteavat, että keinottelun välttämiseksi on lesken ja ensiksi kuolleen perillisten välillä toimitettava ”ositus ja vain ositus”.⁸⁵ Koska pelkkä perukirjassa annettu ilmoitus siitä, että leski vetoaa tasinkoprivilegiinsä, ei riitä edunvalvojan tulee huolehtia, että jäämistöositus toimitetaan lesken eläessä. Jos ositus toimitetaan vasta lesken kuoltua, ei lesken tasinkoprivilegi-ilmoituksella ole mitään virkaa.⁸⁶

Ratkaisu on lesken kannalta epäedullinen myös siten, että leski joutuu punnitsemaan sitä, kannattaako hänen hyväksyä ositussopimus, jonka perusteella hän saa vähemmän kuin AL 103.2 §:n tasinkoprivilegi hänelle turvaa, koska muuten ositusriita saattaa koitua kohtalokkaaksi lesken perillisten kannalta. Leski saattaa myös olla moittimatta pesänjakajan päätöstä, koska ei halua, että tasinkoprivilegi raukeaa moitteen johdosta, jos leski kuolee ennen osituksen lainvoimaa. Ongelma ei ole vähäinen, koska leskellä on oikeudellinen tarve moittia ositusta, jossa pesänjakaja on esimerkiksi arvioinut puolisoitten omistusosuudet väärin.⁸⁷

2.2 PK 3 luvun soveltamistilanteet

2.2.1 Perittävältä ei ole jäänyt rintaperillisiä

Ennen vuoden 1966 perintökaarta testamentilla oli huomattava merkitys lesken kannalta. Avio-oikeutta ei ollut rajoitettu ainoastaan puolisoitten oikeudeksi ja perintöoikeus oli perittävän jälkeen hänen etäisimmilläänkin sukulaisilla, koska

---

⁸⁴ Helin LM 2001, s. 534–535.

⁸⁵ Aarnio – Kangas 2009, s. 977.

⁸⁶ Aarnio–Kangas 2010, s. 201.

⁸⁷ Helin LM 2001, s. 536.

perintöoikeus oli rajaton. Jos puolisoilla ei ollut avio-oikeutta, saattoi käydä niin, että leski joutui luovuttamaan perittävälle kuuluvan avio-osan tämän sukulaisille. Testamentti oli ainoa keino estää kohtuuttomuus, joka leskelle saattoi syntyä siitä, että tämä joutuisi luovuttamaan perintöä ensiksi kuolleen perillisille, joita leski ei edes tuntenut.⁸⁸ Puolisoiden väliset vallintaoikeustestamentit toimivatkin puolison perintöoikeuden rakenteellisena esikuvana.⁸⁹

Lesken perintöoikeuden sääntelyyn vaikuttivat kaksi johtavaa ajatusta, joita ei voitu täydellisesti toteuttaa samanaikaisesti. Ensinnäkin suvun oikeus omaisuuteen haluttiin säilyttää siten, ettei lesken oikeus perintöön syrjäytä lopullisesti sukulaisten oikeutta jäämistöön. Toiseksi lesken asema haluttiin turvata, mikä edellytti lesken riittävän laajaan määräämisvaltaa puolisolta perimäänsä omaisuuteen. Nämä kaksi tavoitetta sovitettiin yhteen siten, että lesken kuoltua jäämistö jaetaan ensiksi kuolleen perillisten eli toissijaisten perillisten ja lesken perillisten kesken.⁹⁰ Vaikka lesken asemaa haluttiin parantaa, vaikutti taustalla kuitenkin ajatus suvun omistustressin suojaamisesta. Se, että toissijaisille perillisille annettiin laissa perintöoikeus, oli merkki siitä, että sukuperinnön yhteiskunnallinen tehtävä haluttiin huomioida lainsäädännössä.⁹¹

Vuonna 1966 voimaan tulee perintökaaren PK 3:3.1:n mukaan:

Jos perittävä oli naimisissa eikä häneltä ole jäänyt rintaperillistä, menee jäämistö eloonjääneelle puolisolle.

Lesken kuoltua pesä jaetaan ensiksi kuolleen puolison toissijaisten perillisten ja lesken perillisten kesken lähtökohtaisesti puoliksi (PK 3:1.2). Perittävän omaisuus ja lesken omaisuus muodostavat lesken eläessä pesän. Lesken kuoltua pesä koostuu varallisuudesta, joka leskeltä on jäänyt⁹².

Leski on perimysjärjestyksessä seuraavana rintaperillisten jälkeen. Perittävä on kuitenkin voinut syrjäyttää lesken tekemällään testamentilla, mikä on mahdollista, koska leskellä ei ole lakiosaoikeutta jäämistöön.⁹³ Sillä, onko leskellä avio-oikeutta

---

⁸⁸ Aarnio – Kangas 2008, s. 570.

⁸⁹ Saarenpää 1984, s. 216.

⁹⁰ Savolainen 1969, s. 24.

⁹¹ HE 225/1982.

⁹² Aarnio – Kangas 2009, s. 1030–1031.

⁹³ Mikkola 2010, s. 55.

kuolleen puolison omaisuuteen, ei ole merkitystä perintöoikeuden kannalta. Perintöoikeuden nojalla leskelle siirtyy koko ensiksi kuolleen omaisuus avio-oikeudesta vapaa omaisuus mukaan luettuna. Avioehtosopimuksin ei siis voida syrjäyttää lesken perintöoikeutta, vaan lesken syrjäyttämiseen kykenee ainoastaan puolison tekemä testamentti, jossa puoliso on määrännyt omaisuuden meneväksi muulle kuin leskelle.⁹⁴

Ensiksi kuolleen toissijaisia perillisiä ovat PK 3:1.2:n mukaan ensiksi kuolleen isä, äiti, veli, sisar tai veljen tai sisaren jälkeläinen. Myös ensiksi kuolleen velipuoli ja sisarpuoli sekä heidän jälkeläisensä ovat toissijaisia perillisiä (KKO 1971 II 32). Perittävä on voinut lisäksi testamentilla määrätä toissijaiseksi perilliseksi kenet tahansa. Toissijaiset perilliset ovat ensiksi kuolleen perillisiä, mutta vasta lesken kuolinpesän osakkaita. Toissijaisia perillisiä eivät ole ensiksi kuolleen puolison kolmanteen parenteeliin kuuluvat perilliset eli perittävän isovanhemmat ja näiden jälkeläiset. Lesken perillisenä sitä vastoin voi olla myös kolmanteen parenteeliin kuuluva perillinen.⁹⁵

Jos ensiksi kuolleella puolisoilla ei ole elossa toissijaisena perillisenä isää, äitiä, sisarta, veljeä tai sisaren tai veljen jälkeläistä, jaetaan toissijaisten perillisten osuus lesken perillisten kesken (PK 3:1.2). Lesken perillisenä tulevat kyseeseen kaikki lesken kolmanteen parenteeliin kuuluvat perilliset. PK 5 luvussa on säännökset valtion perintöoikeudesta. PK 5:1:n mukaan ”jollei perillistä ole menee perintö valtiolle”. Vuoteen 1983 asti lesken perillisten osuus meni valtiolle, jos lesken perillisiä ei ollut lesken kuoltua toimitettavan jaon hetkellä. Vuodesta 1983 lähtien lesken perillisten osuus on mennyt ensiksi kuolleen perintöön oikeutetuille toissijaisille perillisille, jos lesken perillisiä ei ole (PK 3:1.3).

Lesken oikeuden laajuus riippuu siitä, onko perittävältä jäänyt lainkaan PK 3:1.2:n mukaisia toissijaisia perillisiä ja siitä onko perittävä testamentilla laajentanut toissijaisten perillisten piiriä. Jos PK 3:1.2:n mukaisia toissijaisia perillisiä ei ole, eikä perittävä ole määrännyt ketään testamentilla toissijaiseksi perilliseksi, leski saa perimäänsä omaisuuteen rajoittamattoman omistusoikeuden. Jos perittävältä on jäänyt toissijainen perillinen tai jos perittävä on määrännyt toissijaissaajan testamentilla, saa leski perintöön ainoastaan rajoitetun omistusoikeuden.⁹⁶

---

⁹⁴ Savolainen 1969, s. 17–18.

⁹⁵ Aarnio – Kangas 2009, s. 118–120 ja s. 1031.

⁹⁶ Aarnio – Kangas 2009, s. 1031–1032.

Rajoitetun omistusoikeuden nojalla leski saa määrätä omaisuudesta vain elävien kesken, *inter vivos*. Lesken tekemä testamentti, jossa hän määrää toissijaisille perillisille menevästä omaisuudesta, on tehoton. Jos toissijaisia perillisiä ei ole tai jos kaikki toissijaiset perilliset kuolevat lesken eläessä, saa leski tehdä perimästään omaisuudesta testamentin pätevällä tavalla.⁹⁷

Leski maksaa veroa perimästään omaisuudesta I veroluokan mukaan (PerVL 11 §). Leskellä on kuitenkin oikeus PerVL 12 §:n 1 kohdan mukaan oikeus vähentää veronalaisesta perintöosuudestaan 60 000 euroa. Jos perintö on alle 20 000 euroa, on se perinnöstä vapaata (PerVL 13 §). Ensiksi kuolleen toissijaiset perilliset maksavat veroa vasta lesken kuoltua.⁹⁸

2.2.2 Lesken hyväksi on tehty rajoitettu omistusoikeustestamentti

Omistusoikeustestamentilla saaja saa täydellisen luovutus- ja käyttövallan omaisuuteen ja lisäksi saajalla on oikeus tehdä omaisuudesta testamentti. Rajoitettu omistusoikeustestamentti sen sijaan sisältää aina toissijaismääräyksen, joka rajoittaa ensisaajan oikeutta tehdä saamastaan omaisuudesta testamentti. Tavallisesti rajoitettu omistusoikeustestamentti on keskinäinen testamentti, jonka tavoitteena on toisaalta turvata eloonjääneen puolison asema ja toisaalta säilyttää kummankin puolison sukulaisten oikeus omaisuuteen.⁹⁹

Vuoden 1966 perintökaaren säätämisen jälkeen leski sai laissa saman aseman, joka aiemmin oli saavutettu rajoitetulla omistusoikeustestamentilla. Rajoitettu omistusoikeustestamentti tehdäänkin nykyisin silloin, kun halutaan supistaa tai laajentaa sitä oikeutta, jonka PK 3 luku leskelle antaa tai kun halutaan määrätä toissijaisten perillisten piiri PK 3 luvusta poikkeavasti.¹⁰⁰

Rajoitettu omistusoikeustestamentti voidaan tehdä myös silloin, kun perittävältä jää rintaperillisiä. Rajoitettujen omistusoikeustestamenttien tarkoituksena onkin usein

---

⁹⁷ Aarnio – Kangas 2009, s. 1032–1033.

⁹⁸ Puronen 2008, s. 130, s. 223 ja s. 229.

⁹⁹ Aarnio 1975, s. 214–215. Jos kyseessä on käyttöoikeustestamentti, sovelletaan PK 12 lukua, ellei testamentista muuta johdu.

¹⁰⁰ Aarnio – Kangas 2008, s. 570–571.

suojata leskeä ensiksi kuolleen rintaperillisiltä. Rajoitetun omistusoikeustestamentin johdosta asetelma on samankaltainen kuin tilanteessa, jossa ensiksi kuolleelta ei ole jäänyt rintaperillisiä. Tästä johtuen PK 12:1:ssä on säännös, jonka mukaan:

Jos testamentissa on määrätty, että eloonjääneelle puolisolle perillisenä tai yleisjälkimmäisyyden saajana tuleva omaisuus on puolison oikeuden lakattua menevä muulle henkilölle, on vastaavasti sovellettava, mitä 3 luvussa on säädetty, jollei testamentista muuta johdu.

PK 3 luvun säännöksiä on siis sovellettava myös silloin, kun rajoitetussa omistusoikeustestamentissa on määrätty, että omaisuus menee lesken jälkeen muulle henkilölle, jos testamentista ei muuta johdu. PK 12:1:n tulkintaolettamaa voidaan kuitenkin soveltaa ainoastaan, jos testamentti täyttää tietyt ehdot. Ensimmäisenä ehtona on, että omaisuuden ensisaajana on eloonjäänyt puoliso. Toisena edellytyksenä on se, että puoliso saa omaisuuden yleistestamentin saajana. Kolmanneksi testamentissa tulee olla toissijaismääräys. Viimeisenä edellytyksenä on, että testamentin tulkinnasta ei muuta johdu. PK 12:1:n tulkintaohjetta sovelletaan myös silloin, kun testamentissa on ainoastaan määrätty omaisuuden toissijainen saaja ja leski on saanut rintaperillisettä kuolleen omaisuuden suoraan PK 3 luvun nojalla. PK 12:1:stä ei seuraa, että testamentin tekijän voidaan aina olettaa asettaneen toissijaisen saajan. Päinvastoin edellytetään, että testamentissa voidaan riidattomasti katsoa olevan toissijainen saaja.¹⁰¹

Jos rajoitettu omistusoikeustestamentti on tehty tilanteessa, jossa perittävältä on jäänyt rintaperillisiä, luokkaa lesken hyväksi tehty testamentti rintaperillisten oikeutta lakiosaan. Jos rintaperilliset vaativat lakiosansa ensiksi kuolleen puolison jälkeen, voi leski kuitenkin vedota lakiosalaskelmassa tasinkoprivilegiinsä. Tällöin rintaperillisten arvomääräinen lakiosa määritetään perittävälle kuuluneen omaisuuden perusteella. Jos perittävän avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on puolestaan ollut suurempi, määritetään lakiosien suuruus laskennallisen avio-oikeuden perusteella, koska perilliset ovat tasingonmaksuvelvollisia.¹⁰²

Rajoitetussa omistusoikeustestamentissa oleva toissijaismääräys aiheuttaa sen, että toissijaiset perilliset saavat omaisuuden kahdella saannolla, joista toinen tulee ensin

---

¹⁰¹ Aarnio – Kangas 2008, s. 581–582 ja Aarnio 1975, s. 227–228.

¹⁰² Aarnio – Kangas 2009, s. 902. Kts. myös edellä luku 2.1.2, jossa on tarkemmin kuvattu tasinkoprivilegin vaikutusta lakiosien määräytymiseen.

kuolleelta ja toinen hänen leskeltään. Verovelkasuhde syntyy toissijaisille perillisille kuitenkin vasta leskenkin kuoltua (PerVL 7 §). Jos toissijaisina perillisinä ovat ensiksi kuolleen rintaperilliset, saavat he vaatia lakiosaansa perittävän jälkeen. Tällöin lakiosasta määrätään vero jo perittävän jälkeen toimitettavassa perintöverotuksessa (PerVL 5 §). Jos puolisoiden välisessä keskinäisessä testamentissa on toissijaismääräys perillisten hyväksi, katsotaan perillisten saavan lesken kuoltua omaisuuden erikseen kummaltakin vanhemmalta.¹⁰³

2.3 Jako PK 3 luvun mukaan

2.3.1 Pesänjako lesken kuoltua

Pesänjakajan toimittamaa pesänjakoa voi vaatia yksin ensiksi kuolleen toissijainen perillinen tai lesken perillinen. Jako voidaan toimittaa myös perillistahojen välisenä sopimusjakona. PK 3 luvun mukaisessa jakomenettelyssä ei ole kyse avioliittolain osituksesta ja perintökaaren 23 luvun perinnönjaosta erillinen toimitus. PK 3 luvun mukaiseen jakoon sovelletaan avioliittolain ositusta ja soveltuvin osin myös PK 23 luvun perinnönjakoa koskevia säännöksiä.¹⁰⁴

Pesänjako eroaa normaalista perinnönjaosta siinä mielessä, että jaon osapuolina ovat ensiksi kuolleen toissijaiset perilliset ja lesken oikeudenomistajat ovat jaossa vastakkain. Ensiksi kuolleen perillisinä tulevat kyseeseen lakimääräiset perilliset ja yleistestamentin saajat, joiden oikeus toteutuu vasta lesken kuoltua. Lesken oikeudenomistajiin voi kuulua lakimääräisten perillisten ja yleistestamentin saajien lisäksi lesken uusi aviopuoliso.¹⁰⁵

Pesänjaossa on ensin toimitettava laskennallinen ositus, jonka avulla saadaan selville toissijaisille perillisille kuuluva suhteellinen osuus. Suhdeluku osoittaa suhteen, jossa

---

¹⁰³ Puronen 2008, s. 116 ja s. 124.

¹⁰⁴ Savolainen 1969, s. 50.

¹⁰⁵ Lohi 2006, s. 62.

toissijaiset perilliset saavat omaisuutta jäämistöpääomasta.¹⁰⁶ PK 3:1.2:ssa on mainittu jaon lähtökohtana oleva puolittamisperiaate:

Milloin eloonjääneen puolison kuollessa ensiksi kuolleen puolison isä, äiti, veli tai sisar tahi veljen tai sisaren jälkeläinen on elossa, saavat ne heistä, joilla silloin lähinnä on oikeus periä ensiksi kuollut puoliso, puolet eloonjääneen puolison pesästä mikäli jäljempänä tässä luvussa ei toisin säädetä.

Jos puolisoilla on ainoastaan avio-oikeuden alaista omaisuutta, noudatetaan puolittamisperiaatetta, jonka mukaan toissijaiset perilliset saavat puolet eloonjääneen puolison pesästä. Suhdeluku on puolittamisperiaatteen mukaisessa jaossa ½. Puolittamisperiaatteen mukaisessa jaossa myös pesän arvon nousu ja lasku ensiksi kuolleen puolison jälkeen jaetaan puoliksi toissijaisten perillisten ja lesken perillisten kesken. Kun perillistaholle määrätään suhteellista pesäosuutta, ei sillä, mikä jäämistön arvo on jakohetkellä ole mitään merkitystä, vaan jäämistö jaetaan ensiksi kuolleen puolison kuoleman hetkellä vallinneiden puolisoitten varallisuussuhteiden mukaan.¹⁰⁷

Toissijaisten perillisten suhteellisen pesäosuuden määräytymistä voidaan kuvata seuraavalla esimerkillä, jossa puolisoilla ei ollut avio-oikeudesta vapaata omaisuutta.

	ensiksi kuollut puoliso	leski
omaisuus	100 000	25 000
velat	10 000	–
<hr/>		
säästö	90 000	25 000

Tapauksessa puolisoitten PK 3:2:n mukainen omaisuus on 115 000 euroa, josta ensiksi kuolleen puolison jäämistö on puolet eli 57 500 euroa. Suhdeluku on ensiksi kuolleen puolison jäämistön suhde puolisoitten omaisuuteen 57 500:115 000 eli ½. PK 3:1.2:n ohje siitä, että puoliset saavat puolet eloonjääneen puolison pesästä, perustuu ajatukselle siitä, että suhdeluku määräytyy edellä esitetyllä tavalla.¹⁰⁸ Jos osapuolet tyytyvät PK 3:1.2:n mukaiseen tasajakoon, ei erityistä selvitystä puolisoitten aviovarallisuussuhteista

¹⁰⁶ Aarnio – Kangas 2009, s. 1046–1047.

¹⁰⁷ Aarnio – Kangas 2009, s. 1047–1048 ja Savolainen 1969, s. 52.

¹⁰⁸ Muita laskuesimerkkejä esim. Aarnio – Kangas 2009, s. 1050 ja Savolainen 1969, s. 53.

tarvitse ryhtyä tekemään. Jako toimitetaan tällöin suoraan jakamalla omaisuus siten, että ensiksi kuolleen perilliset saavat puolet lesken pesän omaisuudesta. Jos joku osapuolista on sitä mieltä, ettei jakoa voida toimittaa jakamalla pesä puoliksi, on selvitystaakka sillä, joka vaatii jakoa puolittamisesta poiketen.¹⁰⁹

PK 3:2:ssa on kuitenkin säännökset siitä, milloin puolittamisperiaatteesta poiketaan:

Jos ensiksi kuolleen puolison kuollessa puolisoilla tai toisella heistä oli sellaista omaisuutta, johon toisella ei ollut avio-oikeutta, tai ensiksi kuolleen puolison jäämistö muusta syystä oli suurempi tai pienempi kuin puolet puolisoiden omaisuudesta, on jäämistön eloonjääneen puolison kuollessa katsottava vastaavan yhtä suurta osaa tämän pesästä (PK 3:2.1).

PK 3:5.2:ssa on lisäksi viittaus avioliittolain ositusta koskevien sääntöjen noudattamisesta soveltuvin osin pesänjaossa:

Muutoin on jakotoimituksesta soveltuvin osin voimassa, mitä osituksesta on säädetty.

Vaikka perintöoikeus ei ole riippuvainen avio-oikeuden olemassa olost, vaikuttaa avio-oikeus pesänjaossa puolittamisperiaatteeseen aina silloin, jos puolisoiden tai toisen heistä avio-oikeutta on rajoitettu. Seuraavassa esimerkissä ensiksi kuolleella puolisoilla on ollut avio-oikeudesta vapaata omaisuutta ja leskellä kaikki omaisuus on ollut avio-oikeuden alaista omaisuutta. Lesken kuoltua toimitettavassa perunkirjoituksessa pesän arvoksi on merkitty 200 000 euroa.

	ensiksi kuollut	leski
avio-oikeusomaisuus	40 000	60 000
avio-oikeudesta		–
vapaa omaisuus	50 000	
<hr/>		
avio-oikeusomaisuuden	40 000	60 000
yhteenlaskettu säästö		100 000
tästä avio-oikeusosuus		50 000

¹⁰⁹ Lohi 2006, s. 34.

ensiksi kuolleen puolison jäämistö: $50\,000 + 50\,000 = 100\,000$

puolisoiden omaisuus: $50\,000 + 50\,000 + 50\,000 = 150\,000$

tästä toissijaisten perillisten osuus on $100\,000 : 150\,000 = 2/3$.

Toissijaisten perillisten osuus on $2/3 \times 200\,000 = 133\,333,33$ euroa. Lesken perillisten osuus on $200\,000 - 133\,333,33 = 66\,666,67$ euroa.¹¹⁰

Tekijöitä, joiden johdosta puolittamisperiaatteesta ”muusta syystä” poiketaan, ovat avioliittolain vastikesäännökset (AL 92–95 § ja 99 §), puolison ylivelkaisuus ja lesken hyväksi tehty testamentti. Puolittamisperiaatteesta poiketaan myös silloin, kun testamentti on tehty muun kuin lesken hyväksi. Tällöin testamentin arvo vähennetään ensiksi kuolleen perillisille lesken pesästä tulevaa omaisuutta määrättäessä (PK 3:2.2).¹¹¹

PK 3 lukuun on otettu sääntöjä, joiden tarkoituksena on huomioida lesken elinaikana tapahtunut omaisuuden hukkaaminen (PK 3:3) ja lesken vaurastuminen (PK 3:4). Säännöt ovat tarpeellisia siksi, että ensiksi kuolleen puolison kuolinhetken eli ositusperusteen syntyhetken ja lesken kuoleman välillä saattaa kulua pitkä aika.¹¹² Käsittelem PK 3:3:n soveltamisalaa ja esitän laskuesimerkkejä luvussa 3.2.2, jossa käsittelem tarkemmin lesken elinaikaisten lahjoitusten huomioon ottamista pesänjaossa.

PK 3:5.1:stä selviää, miten pesä lopulta reaalisesti jaetaan:

Viimeksi kuolleen puolison pesää jaettaessa on ensiksi kuolleen puolison perillisillä oikeus saada osalleen mitä haluavat siitä omaisuudesta, joka avioliiton aikana on kuulunut tälle puolisolle. Vastaava oikeus, myös sen omaisuuden osalta, mikä on saatu ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen, on viimeksi kuolleen puolison perillisillä. Kiinteistö saadaan ottaa pesästä, vaikka sen arvo ylittäisi osuuden arvon, jos annetaan rahaa toisen puolen osuuden täyteen.

---

¹¹⁰ Muita laskuesimerkkejä esim. Aarnio – Kangas 2009, s. 1053–1062 ja Savolainen 1969, s. 53–57.

¹¹¹ Tarkemmin näistä esim. Aarnio – Kangas 2009, s. 1054–1062. Teos sisältää myös näistä puolittamiseen tehtävistä poikkeuksista laskennallisia esimerkkejä.

¹¹² Helin LM 2000, s. 117.

PK 3:5.1 turvaa toissijaisille perillisille otto-oikeuden siihen omaisuuteen, joka on kuulunut ensiksi kuolleelle avioliiton aikana. Vastaavasti saavat lesken perilliset otto-oikeuden siihen omaisuuteen, joka on kuulunut leskelle avioliiton aikana sekä siihen omaisuuteen, joka on lesken kuoleman jälkeen hankittu. Kiinteistön voivat lunastaa rahalla kumpikin taho. Toissijaisten perillisten lunastusoikeus kohdistuu vain siihen kiinteistöön, jonka ensiksi kuollut on avioliiton aikana omistanut. Lesken perillisten lunastusoikeus taas käsittää myös sen kiinteistön, jonka leski on ensiksi kuolleen jälkeen saanut. Jos ei voida osoittaa, kummalle omaisuus kuuluu, on jakoon sovellettava PK 23:8:n oikeusohjeita. Tällöin osakkaille on annettava osa kaikenlaatuisesta omaisuudesta.¹¹³

Kun pesä on jaettu, jakavat perillistahot omaisuuden PK 23 luvun perinnönjakoa koskevien sääntöjen mukaan. Perilliset voivat päättää, että he eivät jaa omaisuutta, vaan hallitsevat sitä joko PK 18 luvun yhteishallintoa koskevien säännösten mukaisesti tai kuolinpesän yhteishallinnosta PK 24 luvun mukaisesti tekemänsä sopimuksen perusteella. Jos pesänjako on toimitettu pesänjakajan johdolla, ei hänen toimivaltansa ulotu perillistahojen sisäiseen jakoon, jollei toimivallan ulottamisesta pesänjaon ulkopuolelle ole erillistä määräystä.¹¹⁴

2.3.2 KKO 1997:107: Lesken eläessä toimitettu ositus vailla oikeudellista merkitystä

Tapaukseen KKO 1997:107 sovellettiin perintökaarta sellaisena kuin se oli ennen vuoden 1983 perintökaaren PK 3:5a:ta, joten kyseessä oli laskennallinen ositus, jonka yhteydessä ei ollut tehty PK 3:5a:n mukaista jakoa. Ongelmana oli se, mikä merkitys ositukselle ja lesken siinä esittämälle tasinkoprivilegivaatimukselle oli annettava lesken kuoltua toimitettavassa jaossa.

Tapaus KKO 1997:107:

---

¹¹³ Aarnio – Kangas 2009, s. 1087–1088.

¹¹⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 1046–1047. Edellä mainittu PK 3:5 ei sovellu jaossa, joka toimitetaan PK 23 luvun mukaisesti perillistahojen sisällä (Aarnio – Kangas 2009, s. 1088).

Tapauksessa oli kyse siitä, voitiinko ositus toimittaa ja saiko leski vedota AL 103.2 §:n mukaiseen tasinkoprivilegiin, lesken perittyä puolisonsa PK 3 luvun nojalla. Asiassa sovellettiin avioliittolakia ja perintökaarta sellaisina kuin ne olivat ensiksi kuolleen puolison (jatkossa A) kuollessa 7.9.1982.

Leskeksi jäänyt B oli toimittanut osituksen hänen ja A:n sukulaisten välillä. Osituksessa B oli vedonnut AL 103.2 §:n mukaiseen oikeuteen olla luovuttamatta tasinkoa kuolleen puolison perillisille. A:n perilliset vaativat B:n perillisiä vastaan nostamassaan kanteessa, että perinnönjako, jossa pesänjakaja oli ottanut lähtökohdaksi B:n ja A:n perillisten välillä toimitetun osituksen, olisi kumottava ja palautettava uudelleen toimitettavaksi. Perinnönjako tuli A:n perillisten mukaan toimittaa PK 3:1.2:n mukaisesti siten, että heille jaetaan puolet B:n pesän omaisuudesta. Laskemallinen ositus, joka oli toimitettu B:n eläessä, oli kanteen mukaan mitätön. B:n perilliset vaativat kanteen hylkäämistä.

Kihlakunnanoikeus kumosi toimitetun perinnönjaon katsoen, ettei suoritettua toimitusta voitu pitää osituksena, vaan ainoastaan AL 85.2 §:n mukaisena omaisuuden erotteluna. Hovioikeuden ratkaisun mukaan ositus oli voitu laillisesti toimittaa ja ositus tuli ottaa huomioon uudelleen toimitettavassa perinnönjaossa. A:n perilliset valittivat päätöksestä ja saivat valitusluvan korkeimpaan oikeuteen.

Korkein oikeus päätyi äänin 3–2 ratkaisuun, jonka mukaan ositusta ei ollut voitu laillisesti toimittaa B:n ja A:n perillisten kesken, vaan se oli mitätön. Tästä seuraa, ettei B:n vetoamisella AL 103.2 §:n mukaiseen tasinkoprivilegiin, ole merkitystä.

Leskellä ei korkeimman oikeuden kannan mukaan ole tarvetta toimittaa ositusta perittyään puolisonsa, koska lesken omaisuus muodostaa yhden varallisuusmassa. Leski saa joka tapauksessa koko jäämistön. Leskellä saattaa kuitenkin olla tarve toimittaa laskennallinen ositus, jossa hän voisi vedota tasinkoprivilegiinsä parantaakseen perillistensä asemaa.

Korkein oikeus nosti perusteluissaan esille hallituksen esityksen, jonka mukaan AL 103.2 §:n tarkoituksena on suojata eloonjäänyttä puolisoa. Säännöksen soveltamisen

ulkopuolelle on rajattu tilanne, jossa ositusta ei toimiteta puolison perintöoikeudesta johtuen. Korkein oikeus viittasi hallituksen esityksen kohtaan, jonka mukaan tasinkoprivilegiä ei sovelleta, "kun ositusta ei puolison perintöoikeuden tai ensiksi kuolleen puolison eloonjääneelle puolisolle tekemän testamentin johdosta tule toimitettavaksi ja jolloin 3 luvussa sekä 12 luvun 1 §:ssä tarkoitettu jako toimitetaan vasta kumpaisenkin puolison kuoltua"¹¹⁵. Korkeimman oikeuden mukaan esityöt siis tukevat kantaa, jonka mukaan ositusta ei voida toimittaa lesken perittyä puolisonsa PK 3 luvun nojalla. Korkein oikeus oli myös sitä mieltä, etteivät ensiksi kuolleen toissijaiset perilliset ole kuolinpesän osakkaita, jotka voisivat vaatia ositusta. Tästä johtuen leski ei pesän ainoana osakkaana voi toimittaa omaisuuden ositusta.

Esittelijän mietinnössä ja eri mieltä olevien jäsenten lausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, ettei avioliittolaki tai perintökaari kiellä osituksen toimittamista. Se, ettei leskellä ole perintöoikeuden takia tarvetta toimittaa ositusta, ei tarkoita sitä, ettei ositusta voitaisi toimittaa. Leskellä nähtiin olevan tarve osituksen toimittamiseen, jotta hän tietäisi testamenttausvaltansa rajat. Hallituksen esityksessä tehty rajaus, jonka mukaan tasinkoprivilegi ei soveltunut tilanteisiin, joissa ositusta ei toimiteta perintöoikeuden johdosta, ei saanut ratkaisevaa merkitystä. Tämä johtui siitä, ettei avioliittolakiin (sen 85 §:n 1 momenttiin) ollut tehty muutosta ositusperusteen ja ositusvaateeseen oikeutettujen henkilöiden osalta. Perusteluissa nostettiin esille myös se, että PK 3:1.2:n mukainen jako perustui aviovarallisuusjärjestelmään, johon myös tasinkoprivilegi kuului.

2.3.3 Lesken oikeus vaatia pesänjakoa (PK 3:5a)

Vuoden 1966 perintökaaressa ei ollut säännöksiä lesken elinaikana toimitettavasta jaosta. Vakiintuneen tulkinnan mukaan lesken vaatiman jaon toimittaminen ei ollut mahdollista lesken ja toissijaisten perillisten kesken. Jakoa ei pidetty mahdollisena, koska lesken eläessä ei vielä tiedetty, ovatko lesken eläessä toimitettavassa jaossa mukana olevat toissijaiset perilliset enää lesken kuoltua toissijaisia perillisiä. Jos leski kuitenkin luovutti omaisuutta ”jaossa” toissijaisille perillisille, oli luovutusta pidettävä ennakkoperintönä. Jakokielteisestä kantaa pidettiin epäonnistuneena ja siitä haluttiin

---

¹¹⁵ HE 90/1974, s. 62.

luopua.¹¹⁶ Verotuskäytännössä lesken tekemää luovutusta toissijaisille perillisille pidettiin lahjoituksena, josta toissijaisten perillisten piti maksaa veroa ankarimman veroluokan mukaan.¹¹⁷

Vuoden 1966 perintökaarella jakoperusteena oli omaksuttu lähtökodaksi tasajako, jota noudatettiin, jos perustetta muunlaiselle jakotavalle ei näytetty. Tasajakoa muuttivat avovarallisuusjärjestelmän mukainen avio-oikeuden poissulkeminen, tasinko-oikeuden menetys, vastikkeet ja muut näihin rinnastettavat perusteet. Perintöoikeuskomitea ehdotti mietinnössään vuonna 1975, että puolison eläessä ja kuoltua toimitettavassa pesänjaossa olisi jaon perusteena puolisojen omistamien omaisuuksien suhde. Mietinnössä ehdotettiin, että jaossa siirryttäisiin avovarallisuussuhteille pohjautuvasta järjestelmästä omistussuhteiden varaan perustuvaan järjestelmään. Mietinnössä todettiin kuitenkin, että ehdotuksen mukaisessa lesken elinaikana toimitettavassa jaossa leski saisi lukea hyväkseen saman varallisuusetuuden, joka hänelle olisi tullut puolisojen välillä toimitetussa omaisuuden osituksessa.¹¹⁸

Jakotavan muutosta ehdotettiin, koska puolison sukulaisten ei tulisi nauttia jaossa samoja aviovarallisuusjärjestelmän tarjoamia etuja, jotka oli tarkoitettu puolisolle itselleen. Perilliset eivät ole samanlaisen suojan tarpeessa kuin eloonjäänyt puoliso, eikä heidän tulisi voida vaatia omaisuutensa kartuttamista ainoastaan puolisojen avioliittoon vedoten. Ehdotuksella haluttiin tavoitella samanlaista kehitystä, joka oli nähtävissä aviovarallisuusosoikeudessa. Omaisuuksien suhteeseen perustuvasta jaosta olisi poikettu, jos oli olemassa testamentti, jossa suhteellisuusperiaatteelle perustuvasta jakotavasta haluttiin poiketa. Jakoon olisi sovellettu tasajaon periaatetta silloin, jos ei voitu osoittaa, että ensiksi kuolleen puolison omaisuus oli enemmän tai vähemmän kuin puolet puolisojen omaisuudesta.¹¹⁹ Vuoden 1981 ehdotuksessa katsottiin, että sekä lesken eläessä toimitettavan jaon että lesken kuoltua toimitettavan jaon tulisi perustua omistussuhteille.¹²⁰

---

¹¹⁶ Kangas 1982, s. 158–159 ja leskeltä saadun omaisuuden ennakkoperintönä pitämisestä Savolainen 1969, s. 44.

¹¹⁷ Komiteamietintö 1975:84, s. 25.

¹¹⁸ Komiteamietintö 1975:84, s. 23–24 ja s. 59.

¹¹⁹ Komiteamietintö 1975:84, s. 24–25, s. 54–55 ja s. 59.

¹²⁰ Ehdotus 1981, s. 15.

Ehdotettu jakoperiaate, joka perustui puolisoitten omaisuuksien suhteelle, olisi poistanut tutkimuksessa tarkasteltavan ongelman siitä, voiko leski vedota tasinkoprivilegiinsä hänen eläessään toimitettavassa pesänjaossa.¹²¹ Hallituksen esitykseen ei kuitenkaan lopulta otettu komitean ehdottamaa jakoperiaatteen muutosta, vaan jakoperiaatteena säilyi edelleen vuoden 1966 laissa omaksuttu tasajaon periaate, johon myös aviovarallisuussäännökset vaikuttavat.¹²²

Leskelle annettiin vuonna 1983 oikeus vaatia pesänjakoa hänen ja toissijaisten perillisten kesken. PK 3:5a:n mukaan:

Eloonjääneen puolison vaatimuksesta on toimitettava jako hänen ja ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken. Jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia säännöksiä ja se sitoo myös niitä ensiksi kuolleen puolison perillisiä, joilla eloonjääneen puolison kuoltua olisi oikeus perintöön.

Lain tultua voimaan vuonna 1983 leskellä oli oikeus vaatia pesänjakoa ainoastaan niissä tapauksissa, joissa perittävä oli kuollut lain voimaantumisen jälkeen.¹²³ Kuten PK 3:5a:sta käy ilmi, pesänjakoon lesken eläessä sovelletaan PK 3 luvun jakoa koskevia säännöksiä. Jakovaatimukselle ei ole asetettu laissa aikarajoja. Kun jako on toimitettu lesken eläessä, se sitoo myös niitä ensiksi kuolleen perillisiä, jotka olisivat oikeutettuja perintöön lesken kuoltua toimitettavassa jaossa. Lesken eläessä toimitettavassa jaossa ovat osapuolina leski ja ne perilliset, jotka lesken esittämän jakovaatimuksen hetkellä ovat toissijaisen perillisen asemassa. PK 3:5a:n mukaan lesken eläessä toimitettava jako sitoo myös niitä osapuolia, joilla olisi lesken kuoltua toimitettavassa jaossa oikeus perintöön. Tarkoituksena on, etteivät perilliset, jotka ovat lesken kuoltua toissijaisen perillisen asemassa, voi puuttua jo toimitettuun jakoon.¹²⁴

Oikeus vaatia pesänjakoa on yksin leskellä. Toissijaisilla perillisillä ei ole oikeutta vaatia ositusta tai jakoa eikä heillä ole oikeutta ajaa vahvistuskannetta oikeutensa selvittämiseksi. Vahvistuskanne jätetään lesken elinaikana ennenaikaisena tutkimatta. PK 3:5a:n mukaisesta jaosta *ei* ole kyse silloin, kun jako toimitetaan perittävän tekemän

---

¹²¹ Aarnio – Kangas 2009, s. 1044 – 1045.

¹²² HE 225/1982, s. 3 ss.

¹²³ Saarenpää kuitenkin kertoo, että jakoja kuitenkin toimitettiin jonkun verran myös niissä tapauksissa, joissa perittävä oli kuollut ennen lain voimaantumista (Saarenpää 1984, s. 225).

¹²⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 1045.

testamentin täyttämiseksi. PK 3:5a:ta sovelletaan ainoastaan silloin, kun leski haluaa luopua vastaanottamastaan perinnöstä. Myös lesken eläessä tehtävä jako voidaan toimittaa joko sopimus- tai toimitusjakona. Sen jälkeen, kun leski on vaatinut jakoa, on toissijaisilla perillisillä oikeus hakea pesänselvittäjän ja pesänjakajan määräämistä. Hakiessaan pesänselvittäjää tai pesänjakajaa tulee toissijaisten perillisten kuitenkin kyetä riidattomasti esittämään, että leski on vaatinut jakoa.¹²⁵

Jos leski elää pitkään ensiksi kuolleen puolison jälkeen, saattavat olosuhteet muuttua siten, että jako lesken ja perillisten kesken on tarkoituksenmukaista. Jaon jälkeen leskellä on oikeus disponoida omaisuudestaan haluamallaan tavalla, eivätkä perilliset voi enää puuttua lesken oikeustoimiin. Esimerkiksi lesken uusi avioliitto saattaa olla syynä lesken jakovaatimukseen. Jos leski harjoittaa liiketoimintaa voi hän jaolla varmistaa, etteivät perilliset pääse osallisiksi hänen liiketoimintansa ansiosta kertyneeseen omaisuuteen.¹²⁶ Kuten edellä lesken kuoleman jälkeistä jakoa koskevassa luvussa esitin, voidaan pesän vaurastuminen ottaa huomioon pesää jaettaessa siten, että puolittamisperiaatteesta poiketaan. Pesän vaurastuttua puolison kuoleman jälkeen lesken ansiotoiminnan johdosta, on kuitenkin selvitetävä, että vaurastuminen on johtunut lesken ansiotoiminnasta (PK 3:4.1). Leskelle saattaakin olla edullisempaa, että hän vaatii pesänjakoa, minkä jälkeen vaurastuminen koituu selvityksettä hänen itsensä hyväksi. Leski voisi haluta toimittaa jaon myös voidakseen vedota jaossa tasinkoprivilegiinsä, koska tällöin jaon lopputulos olisi lesken eläessä ja kuoltua toimitettuna erilainen. Korkein oikeus kuitenkin linjasi seuraavaksi esitettävässä ratkaisussaan KKO 1999:104, ettei leski voi vedota PK 3:5a:n mukaisessa jaossa tasinkoprivilegiinsä.

2.3.4 KKO 1999:104: Lesken eläessä toimitettavan jaon yhteydessä ei voida toimittaa ositusta

Tapauksessa KKO 1999:104 perittävä oli kuollut vuonna 1992, joten sovellettavaksi tuli vuonna 1983 voimaan tullut PK 3:5a. Korkein oikeus otti ratkaisussa kantaa siihen,

---

¹²⁵ Saarenpää 1984, s. 226–228.

¹²⁶ Mikkola 2010, s. 60.

onko PK 3:5a muuttanut tulkintaa osituksen mahdollisuudesta siitä, mitä korkein oikeus oli ratkaisussaan KKO 1997:107 lausunut.

Tapaus KKO 1999:104

Tapauksessa oli kyse siitä, voitiinko omaisuuden ositus toimittaa perintökaaren 3 luvun 5 a §:ssä tarkoitetun jaon yhteydessä. Asiaan sovellettiin avioliittolain ja perintökaaren säännöksiä sellaisina kuin ne olivat ensin kuolleen puolison (jatkossa A) kuollessa

Asianajaja, jonka oikeus oli määrännyt pesänjakajaksi, toimitti omaisuuden osituksen A:n toissijaisten perillisten ja lesken (jatkossa B) välillä. Asianajaja toimitti myös perinnönjaon A:n toissijaisten perillisten ja B:n välillä.

B:llä oli selonteon mukaan omaisuutta enemmän kuin A:lla ja B vetosi toimituksessa avioliittolain 103 §:n 2 momentin oikeuteen olla luovuttamatta tasinkoa A:n perillisille. B vaati lisäksi, että A:n omaisuus erotetaan ja jaetaan hänen toissijaisille perillisilleen. Pesänjakaja määräsi, ettei B:n tarvinnut luovuttaa omaisuutta A:n perillisille.

A:n toissijainen perillinen C ajoi kannetta, jossa hän vetosi perintökaaren 3 luvun 5 a §:ään ja vaati, että varat oli jaettava puoliksi B:n ja A:n toissijaisten perillisten kesken. C:n vaati kanteessa osituksen ja perinnönjaon oikaisemista siten, ettei avioliittolain 103 §:n 2 momenttia sovelleta. C:n mukaan ennen jakoa ei ole voitu toimittaa ositusta, eikä tasinkoprivilegi näin ollen ole voinut tulla sovellettavaksi. Käräjäoikeus hylkäsi kanteen eikä hovioikeus muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. C:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen.

KKO päätyi äänin 6–5 ratkaisuun, jonka mukaan ositusta ei voida toimittaa perintökaaren 3 luvun 5 a §:ssä tarkoitetun jaon yhteydessä, eikä näin ollen myöskään avioliittolain 103 §:n 2 momentin säännös tasinkoprivilegistä voi tulla sovellettavaksi jaon yhteydessä.

Korkein oikeus perusteli ratkaisuaan PK 3:5a:n sanamuodolla, joka viittaa korkeimman oikeuden mukaan siihen, ettei ositusta ole toimitettava. Korkein oikeus perusteli kantaansa sillä, että PK 3:5a:ssa sanotaan, että jakoon sovelletaan PK 3 lukua, jonka 2

§:n 1 momentissa sanotaan, että puolisoiden varallisuussuhteet otetaan huomioon pykälän osoittamalla tavalla, eikä jaossa siis toimiteta ositusta. Korkein oikeus huomiosen, että PK 3:5a:n lainvalmistelussa (Kom. 1975:84) oli ehdotettu, että eloonjäänyt puoliso saisi jaossa saman edun kuin hänelle olisi tullut puolisoiden välisessä omaisuuden osituksessa. Koska myöhemmässä lainvalmistelussa (HE 225/1982) edellä lausutusta kuitenkin luovuttiin ja jakoon tuli hallituksen esityksen mukaan soveltaa PK 3 luvun säännöksiä, ei PK 3:5a:n mukaisessa jaossa voitaisi korkeimman oikeuden mukaan toimittaa ositusta.

Korkein oikeus perusteli kantaansa myös sillä, että lesken tasinkoprivilegin tarkoituksena oli suojata eloonjäänyttä puolisoa, joka nyt ei ollut suojan tarpeessa, koska PK 3:5a:n mukaista jakoa saattoi vaatia ainoastaan leski itse. Lesken suojan tarpeen puuttumisesta johtuen ei voitu syrjäyttää PK 3:5a:n sanamuotoa ja esitöiden tarkoitusta.

Eri mieltä olevat jäsenet kuitenkin olivat sitä mieltä, että avioliittolain 85.1 §:n sanamuodon mukaan ositus on mahdollinen myös PK 3:5a:n mukaisen jaon yhteydessä. Vaikka PK 3:5a:han ei sisälly säännöstä osituksesta, ei tästä voida päätelmää, jonka mukaan ositusta ei voida toimittaa. Eri mieltä olevat jäsenet olivat päinvastoin sitä mieltä, että jos ositus olisi PK 3:5a:n mukaisessa jaossa kielletty, olisi lakiin pitänyt ottaa säännös nimenomaisesti kiellosta. Koska PK 3:5a:n mukainen jako johtaa omaisuuden tosiasialliseen jakamiseen, osituksessa ovat osapuolina samat henkilöt, jotka ovat myös jaon osapuolina.

Korkeimman oikeuden ratkaisu on herättänyt paljon kiinnostusta ja sitä kohtaan on esitetty pääasiassa kritiikkiä, mutta myös ratkaisua puoltavia näkökulmia on esitetty. Ratkaisua arvioidaan tutkielman alaluvussa 3.1.

2.3.5 Soveltaminen rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin

Kuten todettu, myös rajoitettuihin omistusoikeustestamentteihin sovelletaan PK 12:1:n tulkintaohjeen mukaan PK 3 lukua. Jos puoliso on toivoneet, etteivät rintaperilliset vaadi lakiosiaan ja rintaperilliset tätä toivetta noudattavat, toteutetaan lakiosat ja jaetaan pesä vasta lesken jälkeen. Rintaperillisillä on kuitenkin oikeus vaatia lakiosiaan ensiksi kuolleen jälkeen. Rintaperilliset myös esittävät lakiosavaatimuksia, koska lesken saama

testamentti on perillisille ”riski” johtuen siitä, että jos testamentista ei muuta johdu, eikä toisin sovita, jaetaan lesken jälkeen ainoastaan lesken jäämistö.¹²⁷ Tällöin kysymykseksi tulee se, miten lakiosien täyttämiseksi tehty ositus ja perinnönjako vaikuttavat lesken jälkeen toimitettavaan pesänjakoon. Sovelletaanko jaossa PK 3 luvun säännöksiä vai toimitetaanko jako osituksessa todettujen omistussuhteiden mukaan?

Tapaukseen KKO 2005:124 tilanne oli seuraava:

Puolisot A ja B olivat tehneet keskinäisen testamentin, jossa he olivat määränneet seuraavasti: 1. Ensiksi kuolleen jälkeen on pesästä erotettava rintaperillisille ne osat, jotka vastaavat heidän lakiosiaan ensiksi kuolleen jälkeen. Rintaperilliset saavat lakiosansa täydellä omistus- ja hallintaoikeudella. Leskellä oli oikeus suorittaa lakiosat rahana. 2. Ensiksi kuolleen jäämistöstä menee se osa, jolla ei kateta rintaperillisten lakiosia, eloonjääneelle puolisolle. Eloonjääneelle puolisolle mennyt jäämistön osa, menee hänenkin kuoltuaan puolisoiden yhteiselle tyttärelle tai jos hän on kuollut tämän tyttärelle E:lle. 3. Molempien kuoltua jaetaan viimeksi kuolleen omaisuus 2 kohdassa mainittua omaisuutta lukuun ottamatta siten, että puolisoiden kaksi poikaa C ja D saavat sen määrän viimeksi kuolleen jäämistöstä, joka vastaa heidän lakiosaansa viimeksi kuolleen jälkeen. Muu viimeksi kuolleen omaisuus menee puolisoiden tyttärelle E:lle tai jos tämä on kuollut hänen tyttärelleen.

Ensiksi kuolleen A:n jälkeen toimitettiin ositus ja perinnönjako, joka toimitettiin ensin osittaisena. Osituksessa ja osittaisessa perinnönjaossa oli lueteltu se omaisuus, jonka B saa tasinkona ja esinekohtaisesti se, omaisuus, jonka B oli saanut testamentilla. B maksoi lakiosat varoilla, jotka hän oli saanut myytyään tasinkona saamansa omaisuuden.

B:n kuollessa määrättiin pesänjakaja toimittamaan pesänjako. C vaatii perinnönjaon oikaisemista siten, että hänen lakiosaansa laskettaessa pesän varoihin tuli lisätä asunto-osakkeiden arvo (640 778,17 euroa), jonka B oli saanut A:n perinnönjaossa testamentilla. Lisäksi pesän varoihin tuli lisätä

---

¹²⁷ Saarenpää 2005, s. 338.

lakiosat, jotka oli maksettu A:n jälkeen. C vaati vielä, että hänen tuli saada laskennallista osuuttaan vastaava osuus kaikesta pesän omaisuudesta.

E:n saatua valitusluvan korkeimpaan oikeuteen kysymykseksi muodostui se, määräytykö E:lle testamentin toissijaismääräyksen perusteella tuleva omaisuus PK 3 luvun mukaisesti vai annetaanko merkitystä A:n jälkeen toimitetulle ositukselle ja perinnönjaolle. Korkein oikeus oli ratkaisussaan samaa mieltä kuin hovioikeus. Koska testamentista ei katsottu muuta johtuvan, oli E:lle testamentin perusteella tuleva omaisuus määrättävä PK 3 luvun mukaan. E:lle tuleva suhteellinen osuus laskettiin siten, että A:n jälkeen maksetut lakiosat vähennetään sekä A:n jäämistöstä että puolisoiden yhteenlasketusta omaisuudesta ja näin saadulla suhdeluvulla kerrotaan B:n pesän nettovarallisuus.

Ratkaisussaan korkein oikeus oli sitä mieltä, että lakiosat, jotka oli maksettu ensiksi kuolleen jälkeen, rinnastuivat PK 3:2:ssa mainittuihin jakosuhdetta muuttaviin tekijöihin. Saarenpää on sitä mieltä, että näin onkin silloin, jos ositusta ja jakoa ei ole toimitettu. PK 3 lukua ei kuitenkaan tulisi soveltaa tilanteessa, jossa ositus on toimitettu. Testamentti oli Saarenpään mukaan selkeä ja osoitti, että jäämistöjen on haluttu olevan erilliset. Kun testamentti ja sen määräykset oli osituksella ja jaolla toteutettu, sulkeutui PK 3 luku soveltaminen pois. Korkein oikeus on Saarenpää mukaan tulkinnut virheellisesti testamenttia PK 3 luvun valossa, vaikka testamentista olisi johtunut muuta. Saarenpää muistutti myös siitä, että lakiosat ovat erilliset kummankin vanhemman jälkeen. Tästä johtuen ensiksi kuolleen jälkeen maksetut lakiosat eivät enää vaikuta myöhemmin ensiksi kuolleen jäämistöön. Saarenpään mielestä korkeimman oikeuden ratkaisu jatkaa epäonnistuneella PK 3 luvun tulkintalinjalla, joka on nähtävissä myös ratkaisuissa KKO 1997:107 ja KKO 1999:104.¹²⁸

Ratkaisusta herää kysymys siitä, miten käy osituksen, jossa leski on vedonnut tasinkoprivilegiinsä rintaperillisten vaatiessa lakiosaansa ensiksi kuolleen jälkeen. Kuten aikaisemmin totesin, jos rintaperilliset vaativat lakiosaansa ensiksi kuolleen puolison jälkeen, lesken on katsottu kuitenkin voivan vedota lakiosalaskelmassa tasinkoprivilegiinsä¹²⁹. Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1997:107, jonka

---

¹²⁸ Saarenpää Oikeustapauskommentti 2005, s. 340–341.

¹²⁹ Aarnio – Kangas 2009, s. 902.

mukaan lesken eläessä toimitettu ositus ja lesken siinä tekemä tasinkoprivilegi-ilmoitus ovat vailla oikeudellista merkitystä, ei selviä se, voiko leski toimittaa osituksen turvatakseen tasinkoprivileginsä perittyään puolisonsa rajoitetun omistusoikeustestamentin perusteella¹³⁰. Jos ositus on toimitettu, suoritetaanko jako tällöin PK 3 luvun mukaan vai osituksessa todettujen omistussuhteiden perusteella? Kysymys jää tässä tutkimuksessa avoimeksi, mutta sen olemassaolo on hyvä tiedostaa.

---

¹³⁰ Kangas Advokaatti 6/97, s. 15.

3. LESKEN OIKEUS PITÄÄ OMA OMAISUUTENSA LESKEN PERITTYÄ PUOLISONSA PK 3 LUVUN PERUSTEELLA

3.1 Ositus ja tasinkoprivilegi PK 3 luvun mukaisen jaon yhteydessä

3.1.1 Osituksen mahdollisuus

Kun leski perii puolisonsa PK 3 luvun nojalla, saa leski määrätä omaisuudesta ainoastaan elävien kesken, *inter vivos*. Testamentti, joka loukkaa toissijaisten perillisten oikeutta saada heille kuuluvaa osuutta lesken pesästä, on tehoton. Myös lesken elävien kesken tekemiin lahjoituksiin voidaan puuttua PK 3:3:n vastiketta ja lahjansaajan palautusvastuuta koskevilla säännöillä. Osituksesta onkin hyötyä, juuri siksi, että siinä selviää lesken avio-osa, josta leski voi määrätä PK 3 luvun rajoituksista vapaana.¹³¹ Ositus voi siis olla tarpeellinen riippumatta siitä, onko leski puolisoista enemmän vai vähemmän omistava osapuoli.

Avioliittolain 85 §:n mukaan ositus on toimitettava avioliiton purkauduttua, jos puoliso tai kuolleen puolison perillinen sitä vaatii. Kangas on ottanut kantaa osituksen mahdollisuuteen lesken eläessä jo vuoden 1982 väitöskirjassaan aikana, jolloin leskellä ei siis vielä ollut oikeutta vaatia jakoa eläessään. Kankaan mukaan AL 85.1 § soveltuu myös tilanteisiin, joissa leski on perinyt puolisonsa. Kangas huomauttaa nimenomaisena tarkoituksena olleen, että aviovarallisuus- ja perintöoikeusjärjestelmiä voidaan soveltaa toisiaan täydentävästi.¹³²

Kangas on ollut sitä mieltä, että PK 3 luvun soveltamistilanteissa ositus voitaisiin toimittaa ensiksi kuolleen jälkeen myös toissijaisten perillisten vaatimuksesta. Toissijaisten perillisten oikeutta vaatia ositusta Kangas perustelee sillä, että osituksessa ainoastaan täsmennetään ensiksi kuolleen jäämistö, eikä lesken suoja kärsi, koska hänen

---

¹³¹ Aarnio – Kangas 2009, s. 1032–1033 ja s. 1038.

¹³² Kangas 1982, s. 150–151.

ei tarvitse erotella omasta omaisuudestaan omaisuutta, jota hän hallitsee PK 3 luvun nojalla. Osituksessa, jonka yhteydessä omaisuutta ei reaalisesti jaeta, leski voi vedota myös tasinkoprivilegiinsä. Jos leski puolestaan on osituksessa tasinkoa saavana osapuolena, omistaa hän osituksen jälkeen tasinko-omaisuuden, josta hän voi tehdä esimerkiksi legaatint.¹³³

Lesken eläessä toimitettavassa osituksessa ositustahoiksi määräytyisivät leski ja osituksen vireillepanon hetkellä toissijaisten perillisten asemassa olevat perilliset. Tämä johtuu siitä, että, vaikka toissijaiset perilliset ovat vasta lesken kuolinpesän osakkaita, ovat he kuitenkin ensiksi kuolleen perillisiä, joita AL 85 §:ssä tarkoitetaan.¹³⁴ Ositustahojen määräytymisestä Saarenpää huomauttaa lisäksi, että avioliittolain mukainen ositus ei edellytä kuolinpesän osakkuutta, vaan avioliittolain mukaisessa osituksessa osapuolina ovat nimenomaan leski ja perillistaho, eivätkä siis leski ja kuolinpesän hallinto.¹³⁵

Koska AL 85 §:n mukaan leskellä on oikeus vaatia ositusta puolison kuoleman perusteella, on Saarenpään mielestä laintulkintaoppiemme mukaan oltava laissa joko *osituskielto* tai jäämistöoikeudellinen säännös, joka tekisi osituksen *tarpeettomaksi* tai *mahdottomaksi*, jotta voitaisiin katsoa, ettei ositusta voida toimittaa PK 3 luvun mukaisen jaon yhteydessä¹³⁶. Kun vuoden 1966 perintökaarta valmisteltiin, ja kun siihen tehtiin muutoksia, ei harkittu *osituskiellon* säätämistä¹³⁷. Onko jäämistöoikeudessa sitten sellaista säännöstä, joka tekisi osituksen mahdottomaksi tai tarpeettomaksi? Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan KKO 1997:107, ettei leskellä ole tarvetta toimittaa ositusta perittyään puolisonsa, koska lesken omaisuus muodostaa yhden *varallisuusmassan*. Korkein oikeus ei siis hyväksy edellä mainittua näkemystä, jonka mukaan leskellä on oikeudellinen tarve täsmentää se omaisuus, josta leski voi tehdä pysyviä lahjoituksia ja testamentteja.

Helinin mukaan korkeimman oikeuden osituskielteistä kantaa tukee myös se, että PK 3 lukua voidaan pitää poikkeuksena AL 85 §:n mukaiseen ositukseen. PK 3 luvun tavoitteenahan oli nimenomaan torjua ositusvaade, jota kuolleen puolison toissijaiset

---

¹³³ Kangas 1982, s. 150–151.

¹³⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 1037–1038.

¹³⁵ Saarenpää 1994, s. 58.

¹³⁶ Saarenpää 1994, s. 57.

¹³⁷ Aarnio – Kangas 2009, s. 1037

perilliset olisivat voineet ilman PK 3 lukua vaatia ensiksi kuolleen jälkeen. Poikkeussäännöksen syrjäyttämistä ei voida perustella ainoastaan sillä, että osituksen toimittamista ei nimenomaisesti ole kielletty.¹³⁸ Kuten aiemmin totesin, laskennallisen osituksen tarkoituksena on ainoastaan täsmentää kuolleen jäämistö.¹³⁹ On huomattava, että jakovalta on eri asia kuin ositusvalta. Osituksen mahdollisuudesta ei seuraa jaon mahdollisuutta, eikä jaon mahdollisuudesta osituksen mahdollisuutta.¹⁴⁰

Ositusvaateen esittäminen ei siis vaaranna lesken asemaa. PK 3 lukua edeltävässä hallituksen esityksessä todetaan: ”On lisäksi huomattava, että avioliittolakimme omaisuusjärjestelmän mukaan voi sattua, milloin avio-oikeutta ei ole eikä testamenttiakaan ole tehty, että puoliso toisen puolison kuoltua saa varattomana lähteä varakkaastakin kodista.¹⁴¹” Onko leski siis kuitenkin suojan tarpeessa sellaisissa tilanteissa, joissa avio-oikeutta ei ole ja toimitettavaksi tulee omaisuuden osituksen sijasta omaisuuden erottelu? Jos omaisuuden ositus sallitaan (ja vielä toissijaistenkin perillisten vaatimuksesta), herää kysymys, voidaanko PK 3 luvun perimystilanteessa toimittaa myös omaisuuden erottelu ja miten mahdollinen erottelu vaikuttaisi lesken oikeudelliseen asemaan? Tässä tutkimuksessa omaisuuden erottelun mahdollisuutta ei tarkemmin käsitellä, mutta kysymyksen olemassaolo on hyvä tiedostaa.

Kangas huomauttaa ratkaisua KKO 1999:104 kommentoidessaan, että korkeimman oikeuden kanta on muuttunut sitten vuoden 1941 lausunnon, jossa korkeimman oikeuden mukaan lesken avio-oikeudellisten säännösten suojaa ei tulla puolison perintöoikeudella heikentämään. Se, ettei korkein oikeus salli osituksen toimittamista, voidaan Kankaan mukaan tulkita aviovarallisuusjärjestelmän ja puolison perintöoikeuden välisen suhteen muutoksena korkeimman oikeuden vuoden 1941 kantaan.¹⁴² Korkeimman oikeuden kannan muutoksen tarkastelussa pitää kuitenkin mielestäni huomioida se seikka, että korkein oikeus ei vuoden 1941 lausunnossa kannattanut yksipuolista avio-oikeutta, joksi se lesken tasinkoprivilegiä tuolloin nimitti. Korkein oikeus katsoi, ettei yksipuolista avio-oikeutta voida sallia leskelle rintaperillisiä vastaan käytettäväksi oikeudeksi. Korkein oikeus oli sitä mieltä, että leski saisi riittävää

---

¹³⁸ Helin LM 2000, s. 117–118.

¹³⁹ Näin myös Aarnio – Kangas 2009, s. 1038.

¹⁴⁰ Saarenpää 1994, s. 54 ja Aarnio – Helin 2009, s. 1038.

¹⁴¹ HE 6/1964, s. 2.

¹⁴² Kangas Oikeustapauskommentti 1999, s. 163.

suojaa perintöoikeuden kautta tilanteissa, joissa rintaperillisiä ei jäänyt.¹⁴³ Kun vuonna 1976 avioliittolaissa annettiin leskelle tasinkoprivilegi, joka nimenomaan suojaa leskeä suhteessa rintaperillisiin, ei korkeimman oikeuden lausunto vuodelta 1941, ole järjestelmien välisistä suhteista mielestäni enää käyttökelpoinen.

3.1.2 Tasinkoprivilegin mahdollisuus

Lesken mahdollisuutta vedota tasinkoprivilegiin PK 3:5a:n mukaisessa jaossa on pohdittu korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1999:104 pitkälti sitä kautta, onko ositus mahdollinen PK 3:5a:n mukaisen jaon yhteydessä. Korkein oikeus on pitänyt pätevän osituksen toimittamista PK 3:5a:n mukaisen jaon yhteydessä mahdottomana vedoten säännöksen sanamuotoon ja esitöistä ilmenevään tarkoitukseen. Korkein oikeus on tämän jälkeen katsonut, ettei leski tarvitse PK 3:5a:n mukaisen jaon yhteydessä sellaista suojaa, jota tasinkoprivilegi leskelle tarjoaa. Leskeä suojaa riittävästi se, että ainoastaan hän voi vaatia PK 3:5a:n mukaista jakoa.

Tasinkoprivilegin mahdollisuutta PK 3:5a:n mukaisessa jaossa voidaan tarkastella suoraan kysymällä, sovelletaanko PK 3:5a:n perusteella toimitettavassa jaossa puolittamisperiaatetta vai sovelletaanko jaossa lesken tasinkoprivilegiä, jonka johdosta poiketaan PK 3:1.2:n ja PK 3:2:n mukaisesta puolittamisperiaatteesta. Tällöin suoraan se, voidaanko ositus toimittaa vai ei, ei vielä määrää sitä, voiko leski vedota tasinkoprivilegiinsä. Tämä lähestymistapa perustuu käsitykseen, jonka mukaan PK 3 luvun mukainen jako on itsessään erityispiirteinen ositus, eikä siitä erillistä ositusta voida toimittaa.¹⁴⁴

Mitä tarkoitetaan sillä, että PK 3 luvun mukainen jako on *erityispiirteinen ositus*? Helin perustelee PK 3 luvun mukaisen jaon olevan erityispiirteinen ositus, koska PK 3 luvusta ilmenee, että jako-osuudet määräytyvät jaossa avio-oikeusjärjestelmän mukaan. PK 3 luku sisältää kyllä sellaisiakin normeja, joita avioliittolaissa ei ole, mutta niilläkin on ”funktionaaliset vastineensa ositusnormeissa”. Helin viittaa PK 3:3:n omaisuuden hukkaamista ja PK 3:4:n lesken vaurastumista koskeviin sääntöihin. Jako, joka PK 3

---

¹⁴³ Korkeimman oikeuden lausunto 1941, s. 18.

¹⁴⁴ Helin LM 2000, s. 111–133 ja Lohi LM 2000, s. 537–546.

luvun mukaan toimitetaan, koskee koko leskeltä jäänyttä pesää, eikä siis sellaista pesää, josta olisi jo ositettu ensiksi kuolleen perillisille tuleva osuus. Helinin mielestä sekä lesken eläessä toimitettava jako että lesken kuoltua toimitettava jako ovat erityispiirteisiä osituksia.¹⁴⁵ On huomattava, että jos PK 3 luvun mukainen jako ymmärretään edellä mainitulla tavalla erityispiirteiseksi ositukseksi, josta erillistä ositusta ei voida toimittaa, edellisessä luvussa pohdittu kysymys siitä, voiko leski toimittaa laskennallisen osituksen eläessään, saa kielteisen vastauksen.

Lohi on ollut korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 1999:104 kommentoidessaan sitä mieltä, että lesken kannalta merkityksellistä ei ole ainoastaan se, että hän on suojassa perillisten tekemiltä ositus- ja jakovaateilta, vaan lesken omistajan oikeusaseman kannalta olisi tärkeää, että hän saa myös täyden oikeuden määrätä omaisuudesta lahjoituksilla ja testamentilla. Leski saattaa lahjoituksensa turvataksaan ja testamenttausoikeuden saadakseen vaatia PK 3:5a:n mukaista jakoa. Leskellä on suojaamisen arvoinen intressi vedota PK 3:5a:n mukaisessa jaossa tasinkoprivilegiinsä.¹⁴⁶ Lohi on myös esittänyt, että lesken perintöoikeuden ja siihen liittyvänä lesken oikeutena tehdä inter vivos luovutuksia, hintana voitaisiin pitää sitä, että lesken oikeutta määrätä omaisuudestaan mortis causa on rajoitettu. Lohi on kuitenkin sitä mieltä, että jos leski haluaa jakaa pesän eläessään voidakseen tehdä omaisuudestaan rauhassa lahjoituksia ja testamentteja, leskeä ei saisi rankaista siten, ettei hän saa vedota tasinkoprivilegiinsä.¹⁴⁷

Helin on puolestaan ollut sitä mieltä, että lesken saadessa perintöoikeuden myötä omistusoikeuden puolisoilta tulleeseen omaisuuteen, ei omaisuuksien välillä ole sellaista rajaa, jota tasinkoprivilegin soveltaminen edellyttää¹⁴⁸. Helinin näkemys vastaa korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1997:107 perusteluita, joissa todetaan, ettei leskellä ole tarvetta toimittaa ositusta perittyään puolisonsa, koska lesken omaisuus muodostaa yhden varallisuusmassan.

Vuoden 1983 perintökaaren valmisteluaineistosta on nähtävissä, että pesänjaon haluttiin kehittyvän samaan suuntaan aviovarallisuusosoikeuden kanssa. Katsottiin, ettei ole tarkoituksenmukaista, että puolisoitten sukulaiset saisivat vedota

---

¹⁴⁵ Helin LM 2000, s. 116–117.

¹⁴⁶ Lohi LM 2000, s. 542.

¹⁴⁷ Lohi LM 2000, s. 542–543.

¹⁴⁸ Helin LM 2000, s. 120.

aviovarallisuusosoikeussääntöihin pesänjaon yhteydessä. Pesänjakoa aviovarallisuussuhteisiin perustavana jakona ei pidetty onnistuneena, vaan tilalle ehdotettiin jakoa omistussuhteiden perusteella. Tällöin kumpikin sukutaho saisi pitää omalle suvulle kuuluvan omaisuuden.¹⁴⁹ Vuoden 1975 komiteamietinnössä oltiin sitä mieltä, että lesken tulisi voida vedota hänen eläessään toimitettavan jaon yhteydessä samoihin varallisuusosuuksiin, jotka hän olisi saanut lukea edukseen puolisoitten välisessä omaisuuden osituksessa.¹⁵⁰ Vuoden 1981 ehdotuksessa kuitenkin katsottiin, että jako tuli perustaa sekä lesken eläessä toimitettavassa jaossa että lesken kuoltua toimitettavassa jaossa samalla tavalla omistussuhteille.¹⁵¹ Hallituksen esityksessä (HE 225/1982) edellä mainituista jakotavan muutoksista kuitenkin luovuttiin¹⁵².

Korkein oikeus perusteli osituskielteistä ratkaisuaan KKO 1999:104 sillä, että valmistelun edetessä luovuttiin lesken oikeudesta vedota hänen eläessään toimitettavan jaon yhteydessä samoihin varallisuusosuuksiin kuin osituksessa. Korkein oikeus katsoi, että luopuminen oli merkki siitä, ettei lesken eläessä toimitettavan jaon yhteydessä ollut tarkoitus toimittaa omaisuuden ositusta. Korkein oikeus totesi, että lakiin otettiin nimenomaan säännös, jonka mukaan jakoon tuli soveltaa PK 3 luvun jakoa koskevia sääntöjä. Korkein oikeus on ratkaisussaan 1999:104 todennut, että jakoon sovelletaan PK 3 luvun säännöksiä, mutta sivuuttanut samalla kokonaan PK 3:5.2:n säännöksen, jonka mukaan:

Muutoin on jakotoimituksesta soveltuvien osin voimassa, mitä osituksesta on säädetty.

PK 3:5a:n mukaan jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia sääntöjä eli siis sovellettavaksi voi tulla myös PK 3:5.2. Korkeimman oikeuden ratkaisu, jossa ei ole otettu huomioon PK 3:5.2:ta on virheellinen, koska perusteluja sille, miksi säännös on sivuutettu, ei ole esitetty.

---

¹⁴⁹ Komiteamietintö 1975:84, s. 24 ja Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölainsäädännön uudistamisesta 1981, s. 14–15. Ehdotuksessa todettiin muun muassa seuraavasti (s. 40): ”Ehdotus johtaa esimerkkitapauksessa samantyyppiseen lopputulokseen kuin avioliittolain 103 §:n 2 momentin puolison kuoleman jälkeisessä ositustilanteessa.”

¹⁵⁰ Komiteamietintö 1975:84, s. 24 ja s. 59.

¹⁵¹ Ehdotus 1981, s. 15.

¹⁵² HE 225/1982, s. 11 ja s. 21.

Vaikka vuoden 1975 komiteamietinnössä oltiin sitä mieltä, että lesken tulisi voida vedota hänen eläessään toimitettavan jaon yhteydessä samoihin varallisuusetuihin, jotka hän olisi saanut lukea edukseen puolisoitten välisessä omaisuuden osituksessa, vuoden 1981 ehdotuksessa katsottiin, että jaon tulisi perustua lesken eläessä ja kuoltua samoilta periaatteille¹⁵³. Kun jakotapa ei muutettu lopullisessa laissa omistussuhteille perustuvaksi, on mielestäni riski tehdä valinta, jonka mukaan leski voi vedota tasinkoprivilegiinsä ja ensiksi kuolleen perillisillä kuitenkin säilyy velvollisuus luovuttaa jaossa oman sukunsa omaisuutta leskelle. Lainvalmistelussa ehdotettu omistussuhteille perustuva jakotapa olisi poistanut lesken tarpeen vedota tasinkoprivilegiin, mutta ehdotettu jakotapa olisi suojannut myös toissijaisia perillisiä.

Se, että leski saa vedota tasinkoprivilegiinsä ja toissijaiset perilliset joutuvat sietämään lesken oikeuden ensiksi kuolleen puolison suvun omaisuuteen, on mielestäni vastoin perintökaaren alkuperäisiä tavoitteita. Kuten aikaisemmin kerroin, puolison perintöoikeuden valmistelussa haluttiin toteuttaa kaksi tavoitetta, joista toinen oli lesken aseman turvaaminen ja toinen suvun omaisuuden suojaaminen¹⁵⁴. Puolison perintöoikeutta säädettäessä hyväksyttiin se, että toissijaiset perilliset saavat oikeuden perintöön vasta lesken kuoltua, mutta ei sitä, että ainoastaan he ovat velvollisia luovuttamaan jaossa oman sukunsa omaisuutta. Perintökaaren jakosääntöjä muotoillessa ei leskellä vielä ollut oikeutta vedota tasinkoprivilegiin. Puolison perintöoikeuden alkuperäisenä tavoitteena oli säilyttää lesken asema sellaisena kuin se oli ollut ensiksi kuolleen eläessä. Vuoden 1966 perintökaarta edeltävässä hallituksen esityksessä todetaan: ”Se [puolison perintöoikeus] pohjautuu myös pyrkimykseen pysyttää puolison kuollessa eloonjääneen taloudellinen asema, mikäli mahdollista, turvattuna.”¹⁵⁵ PK 3:5a:ta valmisteltaessa ei onnistuttu muuttamaan perintökaarta siten, että se noudattaisi aviovarallisuus oikeuden kehitystä.

Koska tasinkoprivilegin voimaantulon jälkeen säädetyssä PK 3:5a:ssa ei ole selkeää säännöstä lesken oikeudesta vedota tasinkoprivilegiin, ei voida mielestäni tehdä tulkintaa, joka on toissijaisia perillisiä selkeästi syrjivä. Kun vielä otetaan huomioon se Helinin näkemys, jonka mukaan PK 3:5a:han jäi ikään kuin vahingossa määräys ”jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia sääntöjä”, ei PK 3:5.2:sta voida hakea

---

¹⁵³ Komiteamietintö 1975:84, s. 59 ja ehdotus 1981, s. 15.

¹⁵⁴ HE 225/1982.

¹⁵⁵ HE 6/1964, s. 2.

suurta tukea tasinkoprivilegin mahdollisuudelle PK 3:5a:n mukaisen jaon yhteydessä. Helin kertoo, että PK 3:5a:n kohta, jonka mukaan ”jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia säännöksiä” tuli hallituksen esitykseen ja lakiin vuoden 1981 mietinnöstä, jossa oli katsottu, että jaon tulisi perustua sekä lesken eläessä ja kuoltua omistussuhteille. Kohdan ”jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia säännöksiä” tarkoituksena oli siis viestiä, että myös lesken eläessä toteutettava jako perustuu omistussuhteille, eikä niille aviovarallisuussuhteille, jotka osituksessa määräytyvät.¹⁵⁶

Lohi ei anna lesken ja toissijaisten perillisten väliselle yhdenvertaisuudelle huomattavaa painoarvoa, koska hänen mukaansa ”AL 103.2 § on kerta kaikkiaan muuttanut järjestelmäämme eloonjäänyttä puolisoa ja hänen perillisiänsä suosivaksi”. Lohi myös korostaa, että myös ensiksi kuolleen rintaperilliset joutuvat sietämään aina lesken vetoamisen tasinkoprivilegiin.¹⁵⁷ Kysyn kuitenkin, voidaanko ratkaisun KKO 2001:12 jälkeen ajatella, että tasinkoprivilegi olisi muuttanut järjestelmää ehdottomasti leskeä ja hänen perillisiänsä suosivaksi. Itse olen sitä mieltä, että ratkaisu KKO 2001:12 on merkki siitä, ettei näin ole.

Helin puolustaa korkeimman oikeuden ratkaisua sillä, että ratkaisun mukaisella tulkinnalla vältytään tilanteelta, jossa lesken perilliset painostavat ”kuolinvuoteella viruvaa leskeä” toimittamaan jaon kasvattaakseen oman sukunsa osuutta jaossa. Korkeimman oikeuden kanta on siinä mielessä osapuolten kannalta selkeä, että kun leski on ottanut perinnön vastaan, toimitetaan tuleva jako kaikkien tiedossa olevan jakosuhteen mukaisesti.¹⁵⁸

Korkeimman oikeuden ratkaisu on ongelmallinen, koska siitä voidaan tehdä päätelmä, jonka mukaan esimerkiksi avioliittolain vastikesäännöksiä ei voida soveltaa lesken pesää jaettaessa.¹⁵⁹ Lohi kuitenkin huomauttaa, ettei ratkaisusta KKO 1999:104 tulisi tehdä päätelmää, jonka mukaan avioliittolain muut säännökset eivät voisi tulla sovellettaviksi siitä johtuen, että leski ei voi jaossa vedota tasinkoprivilegiinsä. PK 3

---

¹⁵⁶ Helin LM 2000, s. 118–119.

¹⁵⁷ Lohi LM 2000, s. 545.

¹⁵⁸ Helin LM 2000, s. 119–120.

¹⁵⁹ Kangas Oikeustapauskomentti 1999, s. 163.

luvun mukaista jakoa toimitettaessa tulisi edelleen huomioida PK 3:5.2:n olemassaolo.¹⁶⁰

Epätarkoituksenmukaisena voidaan pitää myös seuraavaa tilannetta, johon korkeimman oikeuden tulkinta saattaa johtaa: Leski ei ole perinyt puolisoaan, koska avioero on ollut vireillä puolison kuolinhetkellä. PK 3:7 mukaan on nimittäin niin, ettei leski peri puolisoaan, jos ensiksi kuolleen kuolinhetkellä on ollut vireillä avioero. Jos leski olisi perinyt puolisonsa ja ottanut perinnön vastaan, ei leski voisi korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan vedota tasinkoprivilegiinsä. Leski olisi saattanut kuolla nopeastikin ensiksi kuolleen jälkeen ja jako olisi tällöin toimitettu puolittamisperiaatteen mukaisesti. Myöskään lesken eläessä toimitettavassa jaossa leski ei olisi saanut vedota tasinkoprivilegiinsä. Osituksessa, joka nyt toimitetaan, koska leski ei ole perinyt puolisoaan PK 3:7:n johdosta, leski voi kuitenkin vedota tasinkoprivilegiinsä, jos avioero-ositusta ei ole toimitettu ennen puolison kuolemaa (ex. anal. 2001:12)¹⁶¹. Alun perin ensiksi kuolleen perillisten hyväksi säädetty PK 3:7 toimii siis itseään vastaan, kun leski ja myöhemmin tämän perilliset hyötyvät siitä, että leski ei ole perinyt puolisoaan ja leski voi vedota osituksessa tasinkoprivilegiinsä.

Korkeimman oikeuden kantaa, jonka mukaan tasinkoprivilegiin vetoaminen on mahdotonta PK 3:5a:n mukaisen jaon yhteydessä, voidaan siis mielestäni perustella sillä, että myös toissijaiset perilliset ovat velvollisia luovuttamaan jaossa oman sukunsa omaisuutta. Koska puolison perintöoikeutta säädettyäessä haluttiin turvata myös ensiksi kuolleen suvun omaisuus, ei ole perusteltua, että ainoastaan leski on oikeutettu pitämään oman omaisuutensa. PK 3:5a:ta säädettyäessä jakotapaa oltaisi voitu muuttaa siten, että myös toissijaisten perillisten suvun omaisuutta olisi jaossa suojattu. Näin ei tehty.

Olen kuitenkin myös sitä mieltä, ettei lesken perintöoikeus saisi tehdä leskelle avioliittolaissa annettua tasinkoprivilegiä merkityksettömäksi. On muistettava, että tasinkoprivilegin tarkoituksena on suojata leskeä aina riippumatta siitä, millaisessa asemassa perilliset ovat¹⁶². Lesken tasinkoprivilegillä haluttiin nimenomaan ehkäistä

---

¹⁶⁰ Lohi LM 2000, s. 546.

¹⁶¹ Aarnio – Kangas 2010, s. 200–201.

¹⁶² Saarenpää 1994, s. 30.

tilanteet, joissa leski joutuisi luovuttamaan tasinkoa kuolleen puolison perillisille, joita leski ei edes tuntenut¹⁶³.

Esitän seuraavaksi keinoja, joilla leski voi mahdollisesti säilyttää omaisuutensa siitä huolimatta, että hän on perinyt puolisonsa PK 3 luvun nojalla. Lisäksi esitän lainsäädännön muutosehdotuksia, joilla jakoperiaatteita voitaisiin muuttaa siten, ettei jaon yhteydessä vaarantuisi lesken tai toissijaisten perillisten oikeudet.

3.2 Muita keinoja välttää lesken omaisuuden siirtyminen ensiksi kuolleen suvulle

3.2.1 Leski luopuu perinnöstä

Leski joutuu siis luopumaan perinnöstä siinäkin tapauksessa, että hän haluaa toimittaa osituksen ainoastaan yksilöidäkseen omaisuuden, josta voi määrätä testamentilla.¹⁶⁴ Kankaan mielestä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1999:104 on epäonnistunut, koska ratkaisu pakottaa lesken luopumaan perinnöstä voidakseen toimittaa omaisuuden osituksen ja voidakseen vedota tasinkoprivileigiinsä. Näin siitä huolimatta, että hallituksen esityksessä (225/1982) pesänjako lesken eläessä rinnastettiin perinnöstä luopumiseen. Hallituksen esityksen mukaan: ”eloonjäänyt puoliso voisi päättää siitä, että hän perinnön vastaanotettuaan luopuu perinnöstä ja toimittaa jaon ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken”.¹⁶⁵

Helinin mielestä tästä hallituksen esityksen kohdasta ei kuitenkaan voida tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska kyseessä on ainoastaan yksi yleisluonteinen virke. Pesänjakoon lesken eläessä tulee lainsäätäjän mukaan soveltaa PK 3 lukua. Jos leski on luopunut perinnöstä ennen perinnön vastaanottamista, toimitettavaan ositukseen sovelletaan avioliittolain ositusta koskevia sääntöjä.¹⁶⁶ Myös Lohi on sitä mieltä, että

---

¹⁶³ Savolainen 1979, s. 66.

¹⁶⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 1039.

¹⁶⁵ Kangas Oikeustapauskommentti 1999, s. 162–164.

¹⁶⁶ Helin LM 2000, s. 119.

hän on aikaisemmin tehnyt liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä hallituksen esityksestä, jonka mukaan leski voi ”perinnön vastaanotettuaan luopua perinnöstä ja toimituttaa jaon ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken”. Lohi on sitä mieltä, ettei lausuma tarkoita suoraan sitä, että leski voisi vedota jaossa tasinkoprivilegiinsä. Lausuma kuitenkin tukee Lohen käsitystä siitä, että on rationaalista tulkita PK 3:5a:ta siten, että vaatiessaan jakoa leski voi päästä samaan tilanteeseen kuin, johon hän olisi päässyt luopumalla perinnöstä ja toimittamalla osituksen.¹⁶⁷

Jos noudatetaan korkeimman oikeuden tulkintaa, on lesken kuitenkin luovuttava perinnöstä voidakseen toimittaa omaisuuden osituksen. Millä edellytyksillä leski sitten luopuu perinnöstä tehokkaasti? Perinnöstä ja testamentista voi luopua joko perittävän eläessä tai perittävän kuoltua. Ennakkoluopumisesta on säännös PK 17:1.2:ssa. Myös leski voi luopua ennakolta PK 3:1:n mukaisesta perintöoikeudestaan. Kun luopujana on leski, on luopuminen tehokas myös ilman korvausta. Luopuminen on tehtävä kirjallisesti.¹⁶⁸

Perittävän kuoltua perillinen ja testamentin saaja saavat PK 17:2:n mukaan luopua perinnöstä, jos he eivät ole ryhtyneet toimiin, jotka katsotaan perinnön vastaanottamiseksi. Luopuminen on tehtävä kirjallisesti. PK 16:2.1:ssa on lueteltu tavat, joilla perintöoikeus saatetaan voimaan. Perintö saatetaan voimaan vastaanottamalla perintö tai ilmoittamalla vaatimuksista perinnön vastaanottaneelle henkilölle. Jos perintöä ei ole jaettu, voi ilmoituksen tehdä pesää hoitavalle henkilölle. Ilmoituksen voi tehdä myös oikeudelle tai uskotulle miehelle, jonka tulee ilmoittaa asiasta oikeudelle (PK 16:2.1).

PK 16:2.2:n mukaan: ”Perillisen on katsottava vastaanottaneen perinnön, jos hän on yksin tai muiden kanssa ottanut pesän hoitoonsa, osallistunut perunkirjoitukseen tai perinnönjakoon taikka perillisenä muutoin ryhtynyt jäämistöä koskeviin toimiin”. Toimet, jotka osoittavat vastaanottotahtoa, ovat osoitus perintöön ryhtymisestä. Esimerkiksi jäämistön ottaminen hoitoon tai osallistuminen perinnönjakoon ovat toimia, jotka osoittavat perintöön ryhtymisen tarkoituksen. Perunkirjoitukseen osallistuminen *ei* sen sijaan vielä välttämättä tarkoita perinnön vastaanottamista. Ratkaisussa KKO 1985 II 113 on nimittäin katsottu, että A:n toissijaisten perillisten osallistuminen A:n jälkeen

---

¹⁶⁷ Lohi LM 2000, s. 544. Lohen aikaisemmat päätelmät teoksessa ”Ennakkoperinnöstä”, s. 187

¹⁶⁸ Aarnio – Kangas 2009, s. 692–695.

pidettyyn perunkirjoitukseen, ei ollut sellainen toimi, jolla he olisivat ottaneet vastaan testamentin, josta heillä ei ollut perunkirjoituksessa tietoa. Myöskään jäämistöomaisuuden kannalta välttämättömiin toimiin ryhtyminen ei tarkoita sitä, että toimija vastaanottaa perinnön, jos toimilla ei edusteta omaa taloudellista etua.¹⁶⁹ Sekään, että leski on ottanut tasingon vastaan, ei osoita perintöön ryhtymistä, vaan tasinkoa ja perintöoikeutta on tarkasteltava tässä suhteessa toisistaan erillisinä seikkoina.¹⁷⁰ Jos leski on luopunut tehokkaasti perinnöstä, ei leski ole velvollinen maksamaan perintöveroa.¹⁷¹

Kysymys siitä, onko perintö otettu vastaan vai ei, ei siis ole yksiselitteinen. Ongelmallinen on tilanne, jossa lesken tulkitaan ottaneen perinnön vastaan, mutta tämä haluaisi luopua perinnöstä voidakseen toimittaa osituksen. Myös Lohi on ollut sitä mieltä, että PK 3:5a:n tulkinta, jonka mukaan leski ei voi toimittaa omaisuuden ositusta otettuaan perinnön vastaan on lesken kannalta ankara, koska lesken katsotaan herkästi vastaanottaneen perinnön.¹⁷² Ongelmia saattaa aiheuttaa myös korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2001:12 osituksen lainvoimaisuuden vaatimus. Ajatellaan tilannetta, jossa leski luopuu perinnöstä voidakseen toimittaa omaisuuden osituksen, mutta leski ehtii kuolla ennen osituksen lainvoimaa. Tällöin perinnöstä luopumisesta johtuu, ettei pesää voida jakaa lesken kuoltua PK 3 luvun sääntöjä soveltaen. Lesken perilliset joutuvat luovuttamaan tasinkoa, koska ositus ei ole saavuttanut lainvoimaa.¹⁷³

Edellisessä luvussa totesin, että korkeimman oikeuden kanta siitä, ettei leski voi puolisonsa perittyään vedota tasinkoprivilegiinsä, estää lesken perillisiä painostamasta leskeä toimittamaan jaon juuri ennen lesken kuolemaa. Kuten Lohi huomauttaa, on samanlainen painostuksen riski kuitenkin olemassa myös nyt, kun lesken on luovuttava ottamasta perintöä vastaan voidakseen toimittaa osituksen. Lesken perillisten intressejä turvaa nyt se, että he pitävät huolen siitä, että leski luopuu perinnöstä ja lisäksi vaatii osituksen toimittamista.¹⁷⁴

---

¹⁶⁹ Aarnio – Kangas 2009, s. 185–186.

¹⁷⁰ Puronen 2008, s. 94. Viittaa Onikki Verotus 1980 s. 353.

¹⁷¹ Puronen 2008, s. 90–94.

¹⁷² Lohi LM 2000, s. 544.

¹⁷³ Aarnio – Kangas 2009, s. 1040.

¹⁷⁴ Lohi LM 2000, s. 545–546.

3.2.2 Lesken elinaikaiset lahjoitukset

Kangas toteaa tapausta KKO 1999:104 kommentoidessaan, että ratkaisu pakottaa perinnön vastaanottaneet lesket, jotka haluavat säilyttää omaisuutensa omalla suvullaan, ryhtymään eläessään luovutustoimiin¹⁷⁵. Lesken antamien lahjoitusten asema ei kuitenkaan ole turvattu, koska leski ei ole voinut osituksella yksilöidä myöskään sitä omaisuutta, josta hän voi tehdä lahjoituksia¹⁷⁶. Lesken lahjoittaessa omaisuuttaan perillisilleen, tulevat nimittäin sovellettaviksi PK 3:3:n vastiketta ja lahjansaajan lahjan tai sen arvon palauttamista koskevat tulkintaohjeet. Huomioitavaa on se, että PK 3:3.1:n arvioinnin kannalta merkitystä ei ole sillä, onko leski lahjoittanut omaisuutta, joka on avioliiton aikana kuulunut ensiksi kuolleelle vai leskelle itselleen¹⁷⁷.

Vaikka leskellä on oikeus määrätä omaisuudesta *inter vivos*, on lesken elinaikaisiin lahjoituksiin kuitenkin haluttu PK 3 luvussa puuttua siten, etteivät lahjoitukset tee tyhjäksi toissijaisten perillisten oikeutta oman sukunsa perintöön. Kuten aikaisemmin totesin, puolison perintöoikeudella ei haluttu syrjäyttää toissijaisia perillisiä perinnöstä. PK 3:3:ssa onkin säännökset vastikkeesta, jota toissijaisilla perillisillä on oikeus saada lesken *inter vivos* lahjoittaman omaisuuden tilalle. PK 3:3:ssa on myös määräys siitä, ettei lahjanlupausta tule saattaa voimaan, jos se loukkaisi ensiksi kuolleen perillisten oikeutta. Lahjaa tai sen arvoa voidaan PK 3:3:n mukaan vaatia tietyin edellytyksin myös lahjansaajalta palautettavaksi.¹⁷⁸

PK 3:3 voi tulla sovellettavaksi sekä lesken eläessä että lesken kuoltua toimitettavassa pesänjaossa. Lohi kuitenkin huomauttaa, ettei leski, joka on ryhtynyt eläessään huomattaviin lahjoituksiin, todennäköisesti esitä PK 3:5a:n mukaista jakovaatimusta. Jos leski ryhtyy lahjoittamaan omaisuutta ensiksi kuolleen puolison jälkeen, olisi toissijaisten perillisten intressissä vaatia jakoa. Jakoa voi kuitenkin vaatia ainoastaan leski. Edellä mainitusta johtuen lesken elinaikaisiin lahjoituksiin puututaan yleensä lesken kuoltua toimitettavan pesänjaon yhteydessä.¹⁷⁹

---

¹⁷⁵ Kangas Oikeustapauskommentti 1999, s. 164.

¹⁷⁶ Aarnio – Kangas 2009, s. 1038.

¹⁷⁷ Lohi 2006, s. 71.

¹⁷⁸ Lohi 2006, s. 1–3.

¹⁷⁹ Lohi 2006, s. 66–67.

Lohi on tarkastellut vastikeoikeuden syntymisen edellytyksiä kahden kriteerin kautta: 1) Leski on ensiksi kuolleen kuoltua käyttäytymisellään huonontanut olennaisesti varallisuustilaansa. 2) Lesken käyttäytyminen on merkinnyt toissijaisten perillisten oikeuden sopimatonta sivuuttamista. Lesken voidaan katsoa huonontaneen varallisuusasemaansa käyttäytymisellään siitä huolimatta, että lesken omaisuuden arvo on noussut ensiksi kuolleen jälkeen saman verran tai enemmän kuin käyttäytyminen on sitä vähentänyt. Kuten todettu, sillä onko määräämistoimi tai toimenpide kohdistunut omaisuuteen jonka ensiksi kuollut omisti vai siihen omaisuuteen, jonka leski omisti, ei ole merkitystä. Myöskään sillä, kohdistuuko määräämistoimi avio-oikeuden alaiseen vai siitä vapaaseen omaisuuteen, ei ole merkitystä. Lesken varallisuuden on voitava katsoa olennaisesti vähentyneen. Tavanomaiset tai merkitykseltään vähäiset lahjat eivät siis aiheuta omaisuuden olennaista vähentymistä. Se, mikä on varallisuuden olennaista vähentymistä, on tietysti tulkinnanvaraista.¹⁸⁰

Leski saa tehdä lahjoituksia, mutta hän ei saa tehdä niitä toissijaisten perillisten jako-osuuden kustannuksella. Siten, vaikka leski tekee lahjoituksen vain omasta osuudestaan ilman sopimatonta tarkoitusta pienentää toissijaisten perillisten osuutta, saavat toissijaiset perilliset vaatia vastikeoikeutta, jos lahjoitus olennaisesti pienentää heille tulevaa jako-osuutta.¹⁸¹ Lohi toteaa, että ”Toissijaisten perillisten oikeus saada tietty osuus eloonjääneen puolison pesästä nauttii vahvempaa suojaa kuin lesken oikeus määrätä omaisuuden saajista.¹⁸²” Lesken lahjoitusvapauden ja toissijaisten perillisten suojan väliltä valittaessa, suojataan lopulta useasti toissijaisia perillisiä. Lohi on sitä mieltä, että toissijaisia perillisiä suojaavat tulkinnat, ovat yleisesti lisääntyneet. Lohi viittaa 1990-luvun korkeimman oikeuden ratkaisuihin KKO 1997:107 ja KKO 1999:104.¹⁸³

Kuten edellä pesänjakoa koskevassa luvussa 2.4.1 totesin, vastikkeiden vaatiminen vaikuttaa pesänjaossa pääsääntönä olevaan puolittamisperiaatteeseen. Tässä onkin syytä esittää laskennallinen esimerkki siitä, miten lesken elinaikaiset lahjoitukset voivat

---

¹⁸⁰ Lohi 2006, s. 71–74.

¹⁸¹ Lohi 2006, s. 74–79. Lohi on viitannut ruotsalaiseen lainvalmisteluaineistoon ja suomalaiseen oikeuskirjallisuuteen.

¹⁸² Lohi 2006, s. 79. Leski ei voi Lohen mukaan vähentää pesän säästöä myöskään esimerkiksi tekemällään henkivakuutuksella, jossa olisi edunsaajamääräys lesken perillisten hyväksi, koska myös tällöin voivat tulla sovellettaviksi PK 3:3:n säännökset (s. 145–146).

¹⁸³ Lohi 2006, s. 8 ja s. 154.

vaikuttaa jaon pääsääntönä olevaan puolittamisperiaatteeseen. Esimerkissä puolisoilla on ollut avio-oikeus toistensa omaisuuteen, eivätkä lesken perilliset ole samalla vaatineet PK 3:4.1:n mukaisen pesän vaurastumisen ottamista huomioon jaossa. Tällöin toissijaisten perillisten pesäosuuden suhdeluku on $\frac{1}{2}$.

Ensiksi kuolleen jäämistö on ollut 50 000 euroa. Lesken omaisuus kuolinhetkellä on ollut 150 000 euroa. Lesken kuoltua käy ilmi, että leski on antanut PK 3:3:n mukaiset vastikkeen saamisen edellytykset täyttäneen lahjan, joka on arvoltaan 50 000 euroa, tyttärelleen. Nyt lahjan arvo 50 000 euroa lisätään pesän arvoon, joka on lesken kuoleman hetkellä 155 000 euroa.

Toissijaisten perillisten osuus on: $\frac{1}{2} \times (155\,000 + 50\,000) = 102\,500$ euroa.¹⁸⁴

Esimerkkitapauksessa leski ei siis lahjoituksella pääse haluamaansa lopputulokseen, jossa hän turvaisi oman omaisuutensa säilymisen suvullaan. Jos pesäosuuksia ei voida täyttää leskelle jääneestä omaisuudesta, tulee sovellettavaksi PK 3:3.2:n säännös lahjansaajan palautusvastuusta, joka edellyttää kuitenkin lahjansaajan vilpillistä mieltä. Tässä ei ole mahdollisuutta tarkemmin esittää vilpillisen mielen kriteerejä.¹⁸⁵ Lesken tekemät lahjoitukset ovat turvassa viimeistään, kun kymmenen vuotta on kulunut lesken antamasta lahjoituksesta (PK 3:3.2). Juuri tällaiset vähintään kymmenen vuotta ennen lesken kuolemaa tehdyt lesken lahjoitukset ovat keino turvata lesken omaisuuden säilyminen tämän suvulla¹⁸⁶. Ennen kuin kymmenen vuotta on kulunut, on lesken tekemien lahjoitusten pysyvyys vaarassa.

3.2.3 Määräys testamentissa tai jakosuhteesta sopiminen

Korkeimman oikeuden kanta, jonka mukaan ositus ei ole mahdollinen PK 3 luvun soveltamistilanteissa, johtaa myös siihen, että puolisoitten on muotoiltava testamenttien toissijaismääräykset uudella tavalla. Jos keskinäisissä testeissä käytetään ilmaisua ”perillistemme” kesken, aiheuttaa korkeimman oikeuden kanta sen, että lesken pesä puolitetaan lesken kuoltua sukujen kesken. Puolisot voivat estää eri sukuhaarojen

---

¹⁸⁴ Lisää laskuesimerkkejä esim. Aarnio – Kangas 2009, s. 1076–1077.

¹⁸⁵ Vilpillisen mielen edellytyksistä tarkemmin Lohi 2006, s. 150–188.

¹⁸⁶ Kangas Oikeustapauskommentti 1999, s. 164.

omaisuuksien sekoittumisen laatimalla keskinäisen testamentin, jossa he vaativat, että omaisuus on viimeksi eläneen jälkeen jaettava omaisuuksien suhteessa siten kuin puoliset itse ovat omaisuuden omistaneet. Jotta puolisoitten tarkoitus toteutuisi, on puolisoitten lisäksi laadittava avioehtosopimus, jossa suljetaan pois avio-oikeus.¹⁸⁷

Keskinäisiä testamentteja tehtäessä on myös syytä huomioida korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2005:124 lopputulos. Vaikka puoliset olivat testamentissa selkeästi osoittaneet, että jäämistöt olivat erilliset, korkein oikeus tulkitsi testamenttia PK 3 luvun kautta. Korkeimman oikeuden tulkinta johtaa siihen, että puolisoitten on turvallisempaa tehdä erilliset testamentit. Toinen vaihtoehto on nimenomaisesti sulkea testamentissa pois PK 3 luvun soveltaminen.¹⁸⁸

Aarnion ja Kankaan mukaan osituskielteisellä kannalla olevat ovat sallineet sen, että leski ja perilliset voisivat sopia jakosuhteesta, jolloin voitaisiin soveltaa PK 3:2.1:n säännöstä siitä, että puolittamisperiaatteesta voidaan poiketa, jos ”ensiksi kuolleen puolison jäämistö muusta syystä oli suurempi tai pienempi kuin puolet puolisoitten omaisuudesta”. Kirjoittajat sanovat, ettei sopimus kuitenkaan korvaa osituksella saatavia etuja ja viittaavat tässä Agellin kirjoitukseen.¹⁸⁹ Agell katsoo (suom. tässä), että jonkinlainen sitova sopimus on mahdollinen ja viittaa korkeimman oikeuden tukeen tapauksessa NJA 1977 (s.325), jonka mukaan sopimus voidaan tehdä ”vähintään silloin, kun toissijaiset perilliset hyväksyvät toimituksen”. Tämä on kuitenkin ainoa varma päätelmä, joka oikeuskäytännöstä voidaan tehdä. Kysymystä sopimuksen sitovuudesta silloin, kun osapuolet vaihtuvat toimitetun sopimuksen ja lesken kuoleman välisenä aikana, ei ole ratkaistu.¹⁹⁰

3.2.4 Lainsäädännön muutos

Kangas oli jo korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 1997:107 kommentoidessaan sitä mieltä, että tilanne vaati lainsäätäjän ratkaisua¹⁹¹. Myös Lohi on ollut oikeustapausta

---

¹⁸⁷ Aarnio – Kangas 2008, s. 87–88.

¹⁸⁸ Saarenpää Oikeustapauskommentti 2005, s. 341.

¹⁸⁹ Aarnio – Kangas 2009, s. 1039.

¹⁹⁰ Agell SvJT 1990, s. 7.

¹⁹¹ Kangas Advokaatti 6/97, s. 15.

KKO 1999:104 arvioidessaan sitä mieltä, että PK 3 lukuun tulisi ottaa tarkemmat säännökset avioliittolain ositusnormien soveltamisesta, jos ositusnormeja halutaan edelleen soveltaa PK 3 luvun yhteydessä. Lohi kannattaa lainsäädännön muutosta siten, että PK 3 luvun mukainen jako toimitettaisiin ensiksi kuolleen puolison kuolinhetken omistussuhteiden mukaan. Omistussuhteille perustuva jako turvaisi myös toissijaisten perillisten oikeuden oman suvun omaisuuteen.¹⁹²

Helin on ollut sitä mieltä, että jos korkein oikeus olisi päätenyt siihen, että leski voi vedota tasinkoprivilegiinsä PK 3:5a:n mukaisessa jaossa, lainsäädännön muutosta olisi ollut vielä tärkeämpi kuin mitä se on ratkaisun KKO 1999:104 jälkeen. Helinin mukaan ei nimittäin ole oikein, että leski voisi vedota tasinkoprivilegiinsä PK 3:5a:n mukaisessa jaossa, vaikka toissijaiset perilliset joutuvat sietämään omaisuuden siirtymisen lesken sukuun. Helin kuitenkin ehdottaa, että jako voisi perustua puolison kuolinhetkellä vallinneiden omaisuuksien arvojen suhteelle, mutta varoittaa samalla, että omistussuhteille perustuva jakotapa saattaa johtaa omistuskysymysten selvittelyyn jaon yhteydessä.¹⁹³ Omistussuhteille perustuva jakotapa olisi kohtuullinen siinäkin mielessä, että aviovarallisuussuhteille perustuva jako, ei ota huomioon avioliiton kestoa. Siten lyhytkin liitto voi johtaa siihen, että puolisojen sukujen omaisuudet sekoittuvat keskenään.¹⁹⁴

Edellä on puhuttu perintökaaren muuttamisesta siten, että PK 3 luvun mukainen jako perustuisi omistussuhteille perustuvaan malliin. Voitaisiko ajatella, että jako perustuisi edelleen aviovarallisuussuhteille ja leski ei saisi jaon yhteydessä vedota tasinkoprivilegiinsä, mutta avioliittolakia muutettaisiin avio-oikeuden ulottuvuuden suhteen? Kuten johdantoluvussa 1.1.1 totesin, vuoden 1930 avioliittolain avio-oikeus laajennettiin koskemaan kaikkea puolisojen omaisuutta. Avioliittolain mukaan myös ennen avioliittoa saatu omaisuus ja avioliiton aikana peritty tai ansaittu omaisuus kuuluu avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen.

Hakulinen keskittyi vuoden 1935 kirjoituksessaan avioliittolain ongelmiin, jotka johtuivat hänen mielestään siitä, että järjestelmän mukainen avio-oikeus käsittää toisen puolison omaisuuden kokonaisuudessaan ja siitä, että avio-oikeus annetaan myös kuolleen puolison perillisille. Voitiin puhua avio-oikeuden laajasta subjektiivisesta ja

---

¹⁹² Lohi LM 2000, s.546.

¹⁹³ Helin LM 2000, s. 121.

¹⁹⁴ Tästä myös Ehdotuksessa 1981, s. 40.

objektiivisesta ulottuvuudesta.¹⁹⁵ Myös Aarnio ja Kangas ovat kirjoittaneet avio-oikeuden ajallisesta ulottuvuudesta ja siitä, ettei nykyaikana, jolloin avioerojen riski on suuri ole perusteltua ulottaa avio-oikeutta kaikkeen puolisoiden omaisuuteen. Kun vuoden 1930 avioliittolaki tuli voimaan, avioituvat olivat yleensä alle 20-vuotiaita, eikä heillä ollut paljoa omaisuutta. Myös avioeron riski oli pieni.¹⁹⁶ Avio-oikeuden ajallinen ulottuvuus aiheuttaa ongelmia myös PK 3 luvun soveltamistilanteissa. Jos puolisot ovat ehtineet olla naimisissa vain hetken aikaa ennen ensiksi kuolleen puolison kuolemaa, on epätarkoituksenmukaista, että sukujen omaisuudet sekoittuvat jaon yhteydessä.

PK 3 luvun mukaisessa jaossa huomioidaan avio-oikeuden laajuus (PK 3:2.1). Jos avio-oikeus ei kattaisi toisen puolison omaisuutta kokonaisuudessaan, muodostuisi pesänjaon lopputulos kohtuullisemmaksi. Avio-oikeuden ulottuvuuden rajoittamisella suojattaisiin myös ensiksi kuolleen rintaperillisiä, jotka joutuvat luovuttamaan vähemmän omistavalle leskelle tasinkoa osituksessa varakkaamman lesken voidessa vedota tasinkoprivilegiinsä. Lohi on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei korkeimman oikeuden kanta KKO 1999:104 ratkaisussa ole oikeudenmukainen myöskään siksi, että toissijaisia perillisiä suojataan tulkinnalla paremmin kuin ensiksi kuolleelta jääneitä rintaperillisiä¹⁹⁷. Jos PK 3 luvun mukaista jakoa muutettaisiin siten, että jako perustettaisiin omistussuhteille, suojattaisiin toissijaisia perillisiä edelleen rintaperillisiä paremmin.

Avio-oikeuden ulottuvuuden rajoittaminen ei tarjoaisi kuitenkaan ratkaisuja kaikkiin tutkimuksessa esiintyviin ongelmiin. Esimerkiksi se, että avio-oikeutta ei olisi ennen avioliittoa saatuun omaisuuteen, ei poistaisi pitkään avioliitossa eläneen varakkaamman lesken tarvetta vedota tasinkoprivilegiin pesänjaon yhteydessä. Paras ratkaisu olisikin se, että sekä avioliittolain avio-oikeutta koskevia että perintökaaren pesänjakoa koskevia sääntöjä muutettaisiin.

---

¹⁹⁵ Hakulinen 1935, s. 281–282. Vrt. aiemmin esitelty naimaosaasäännöstö, jonka mukaan naimaosa ei käsittänyt maata, jonka puoliso oli ennen avioliittoa tai sen aikana perinyt tai ennen avioliittoa ansainnut.

¹⁹⁶ Aarnio – Kangas 2010, s. 82.

¹⁹⁷ Lohi LM 2000, s. 544.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Perintökaari on itsessään 26 luvun muodostama järjestelmä, joka täytyy ottaa kokonaisuudessaan huomioon rutiininomaisissakin jäämistötoimissa. Perintökaaren soveltamisen tekee haasteelliseksi paitsi sen sisällöllinen laajuus myös se, että perintökaaren säännöstö tulee käyttöön usein. Jäämistötoimia tehdään lukumääräisesti paljon, eivätkä jäämistöoikeuden soveltamisen tilanteet vastaa juuri koskaan täydellisesti toisiaan.¹⁹⁸ Korkein oikeus on ratkaisuihinsa KKO 1997:1107, KKO 1999:104 ja KKO 2001:12 muuttanut oikeuskirjallisuudessa vakiintuneita tulkintoja. Korkeimman oikeuden ratkaisut (hyväksyttiin ne oikeuskirjallisuudessa tai ei) ohjaavat oikeuskäytäntöä¹⁹⁹.

Ongelmana on se, miten korkeimman oikeuden ratkaisuihin tulisi suhtautua silloin, kun käsillä oleva oikeustilanne ei täysin vastaa korkeimman oikeuden aiemmin ratkaisemaa tapausta. Saarenpäällä on näkemys asiasta: ”Lakiteksti, lainvalmistelutyöt ja oikeuskäytäntö muodostavat kolmiyhteyden, jossa ainesosien keskinäiset suhteet eivät aina tule riittävän selkeästi esille. Tavanomaisen lainopin harjoittaja on epäilemättä vaarassa jäädä oikeustapausten kritiikittömän käyttäjän asemaan.”²⁰⁰

Lohi onkin huomauttanut siitä, ettei korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1999:104 tule tehdä sitä päätelmää, etteivät mitkään avioliittolain ositusnormit voi tulla sovellettaviksi PK 3 luvun yhteydessä. Lohi muistuttaa, että PK 3:5.2:ssa oleva säännös siitä, että jakotoimituksessa on soveltuvin osin voimassa, mitä osituksesta on säädetty, on edelleen otettava huomioon.²⁰¹ Kangas taas on ollut sitä mieltä, että korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 1999:104 voidaan tehdä päätelmä, jonka mukaan PK 3 luvussa on tyhjentävästi säännelty ne jakoperiaatteet, joita jaossa voidaan soveltaa²⁰². On huolestuttavaa elää korkeimman oikeuden ratkaisujen ohjaamassa oikeustilassa, josta kaksi erityisen hyvin perhe- ja jäämistöoikeutta hallitsevaa asiantuntijaa esittävät näin erilaiset tulkinnat.

---

¹⁹⁸ Saarenpää 1980, s. 7. Vuonna 1980 perintökaareissa lukuja oli 24.

¹⁹⁹ Aarnio – Kangas 1999, s. 756.

²⁰⁰ Saarenpää 1980, s. 28.

²⁰¹ Lohi LM 2000, s. 546.

²⁰² Kangas Oikeustapauskommentti 2001, s. 163.

Korkeimman oikeuden tulkinnat ovat itsessään monella tapaa ongelmallisia. Vielä epätarkoituksenmukaisemmaksi ratkaisuihin tehtävät tulkinnat voivat tulla silloin, kun ratkaisujen antamia ohjeita lain soveltamisesta yhdistetään toisiinsa. Kuten jo edellä totesin, ongelmallinen on tilanne, jossa leski luopuu perinnöstä voidakseen vedota osituksessa tasinkoprivilegiinsä (KKO 1999:104), mutta leski kuitenkin kuolee ennen kuin ositus saa lainvoiman. Kuolemasta johtuen lesken perilliset ovat ratkaisun KKO 2001:12 kannan mukaan velvollisia luovuttamaan tasinkoa ensin kuolleen perillisille.

Korkeimman oikeuden tulkinnat johtavat myös monenlaisiin väärinkäytösmahdollisuuksiin. Koska lesken on luovuttava perinnöstä voidakseen vedota osituksessa tasinkoprivilegiinsä, lesken perillisten on syytä olla tarkkana siinä, että leski todella luopuu pätevästi perinnöstä. He voivat jopa pakottaa lesken luopumaan perinnöstä. Lesken luovuttua perinnöstä on perillisten kuitenkin olemassa vielä se riski, ettei ositus ehdi saavuttaa lainvoimaa ennen lesken kuolemaa. Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2001:12 johtuen ensiksi kuolleen perilliset saattavat tahallaan pitkittää osituksen lainvoimaistumista tarkoituksenaan estää lesken tasinkoprivilegin toteutuminen. Leski puolestaan saattaa pelätä osituksen pitkittymistä ja tyytyä ositukseen, joka on todellisuudessa vastoin sitä, mikä on hänen mielestään oikein.

On tietysti paljon niitäkin ihmisiä, jotka eivät korkeimman oikeuden ratkaisuja seuraa ja jotka ovat täysin tietämättömiä siitä, että lesken perintöoikeus voi olla este lesken oikeudelle vedota tasinkoprivilegiinsä. Tietämättömyys on suuri uhka, koska leski saattaa vasta perinnön vastaan otettuaan havaita, että hänen olisi kannattanut luopua perinnöstä voidakseen vedota toimitettavaksi tulevassa osituksessa tasinkoprivilegiinsä. Nyt on kuitenkin jo liian myöhäistä toimia.

Lainmuutos on todella tarpeen, koska avioliittolaki ja perintökaari ovat jokaista ihmistä koskettavia lakeja, eikä niiden tulkinnan tulisi olla näin haastavaa kuin tässä tutkimuksessa on esitetty. Kannatan perintökaaren jakotavan muuttamista omistussuhteille perustuvaksi.